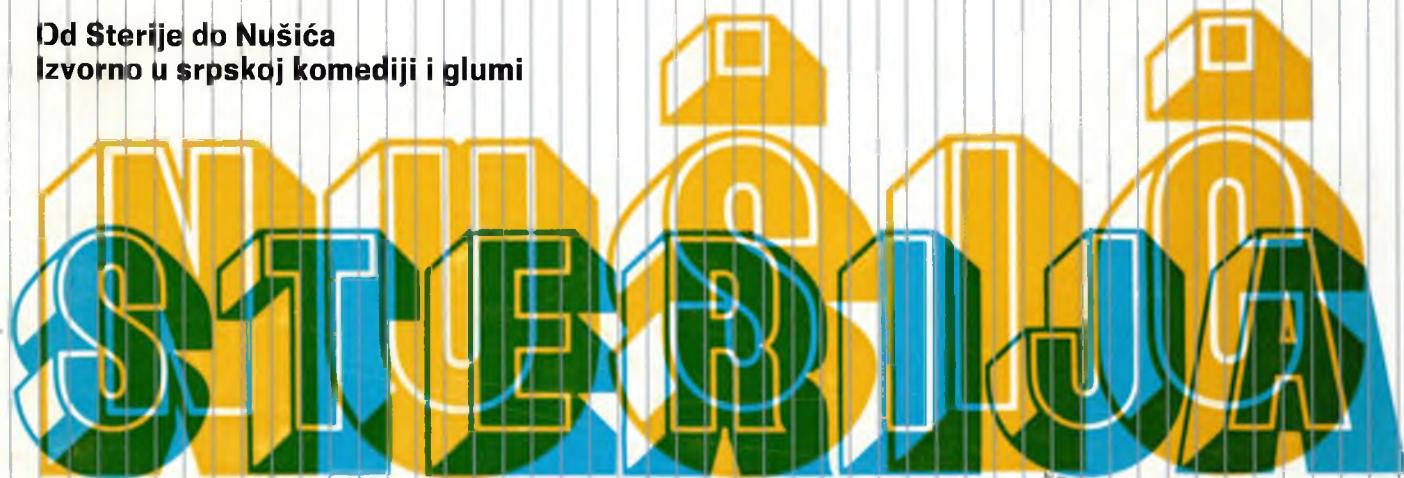
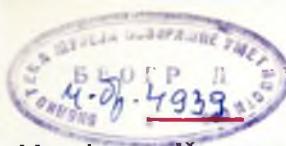

+92(0)81
-886(0)82

Od Sterije do Nušića
Izvorno u srpskoj komediji i glumi

Мот. 4929

Muzej pozorišne umetnosti
SR Srbije
Beograd
januar 1974

Autor izložbe i kataloga:
Siniša Janić

... Nastojeće pozorije nisam izmislio,
nego sve što se u njemu nahodi, pak i
same izraze i reči, pokupio sam koje
iz života, koje iz novina; i čitatelji
će se iz gdekojih opština začuditi kad
svoje Smrdiće, Šerbuliće, Žutilove,
itd. u svoj istovetnosti nađu...
(Sterija u predgovoru *Rodoljupcima*)

Ni Ibzenov *Narodni neprijatelj*, a ni Mirbovljev komad *Trgovina je trgovina* na našu publiku nisu učinili
većeg utiska... Naša publika rado gleda prikazivanje
na pozornici nekih dela, u kojima se crta naš život.
Izvorna dela imala su, a imaće i u buduće, uvek
većeg uticaja na publiku od prevedenih, pa ma i
najboljih. Siže samog komada, lica i prilike,
prikazane u dramskoj radnji izvornog komada nama
su bliže, poznatije, bude u nama većeg interesa, mi
ih sa većim razumevanjem i uživanjem pratimo,
nekako duboko možemo da se uronimo u njih; i ona
iluzija, koju treba svaki komad da izazove u
gledalaca, potpuna je, ili bar savršenija je; mi za
trenutak odista gledamo i posmatramo jedan odsek
našeg života, na pozornici vidišmo možda baš sami
sebe... U tom »svetu« se vidimo i mi, kao u ogledalu.
(*Pozorište*, Novi Sad, 1907, povodom premijere
Nušićeve komedije *Svet*).

Od Sterije do Nušića
Izvorno u srpskoj komediji i glumi

Д.В. №92(081)+886(081)

Od prvih pozorišnih pokušaja u Srba početkom devetnaestog veka, Joakim Vujić je, u nedostatku originalne dramske literature, prevodio uglavnom dela sa nemačkog jezika i pritom ih je »posrbljavao«, zamenjujući strana imena lica i geografskih pojmove domaćim, u težnji da među gledaocima stvori iluziju kako se radnja na sceni odvija u domaćoj sredini i svakodnevnom životu. Na taj način Vujić je hteo da prisnije poveže sredinu sa pozorištem, odnosno da ga na najlakši način približi savremenicima. Tim će se postupkom služiti i mnogi kasniji prevodioci, sve dok domaći repertoar nije dobio izvorna dela u određenom dramskom redu. Iz Vujićevih trudnih pokušaja nastaju i razvijaju se u Vojvodini i Srbiji tridesetih i četrdesetih godina brojne amaterske družine, a kao kruna svega, dva prva stalna i profesionalna teatra: Srpsko narodno pozorište u Novom Sadu (1861) i Narodno pozorište u Beogradu (1868). Pozorišni život u najvećem delu prošlog stoljeća odvijao se u atmosferi borbe za politička, nacionalna i kulturna prava. U periodu nacionalnog i književnog romantizma, i srpska scena, kao odraz čitavog pokreta i vitalnih potreba gledača, nosila je najvećim delom pečat vaskrsle nacionalne prošlosti, slobodarskog zanosa, plemenitog patriotizma, visokoparnih tirada, romantičarske glume — jednog pravca i stila koji je vladao i najvećim delom evropske pozornice. To je doba apsolutne prevlasti istorijske drame u kojoj su na srpskoj sceni prvu reč vodili: Jovan Sterija Popović, Atanasije Nikolić,

Đorđe Maletić, Matija Ban, Jovan Subotić; zatim Miloš Cvetić i Dragutin Ilić, koji unose više dramske tehnike, a od kraja stoljeća: Ivo Vojnović i Milutin Bojić, koji unose više literature. Uporedo sa istorijskom dramom, razvija se i poseban oblik scenske literature, komedija, koja se bavi temama iz svakodnevnog života, društvenim pojavama i ljudima svog vremena. Ovaj rod započinje Jovan Sterija Popović *Lažom* i *Paralažom* iz 1830, za kojom nastaju *Zla žena*, *Pokondirena tikva*, *Kir Janja*, *Ženidba i udadba* i nekoliko dela ostavljenih u rukopisu, među njima — *Rodoljupci*. U predgovoru *Pokondirenoj tikvi* Sterija se obraća jednoj umišljenoj čitateljki, vojvođanskoj frajlici, kojoj je došao u posetu, pa zamišljajući o čemu bi mu ona sve pričala i navodila ga na smeh i podsmeh, zaključuje da je časnije da on sve to zapiše i stavi u komediju, pa da se svemu mogu smejeti i on, i sagovornica, i čitaoci ili gledaoci. I u tom Sterijinom razmišljanju nalazi se delimična suština njegovog komediografskog stvaranja. Njegova su dela dijalozi ne samo sa pojedincima, već i sa čitavim društvom svoga doba, a teme su im smešne strane, slabosti i mane društva i ljudi njegove sredine. Kao sledbenik racionalističkih i prosvjetiteljskih ideja prethodnog stoljeća, pre svega Dositejevih, Sterija stvara niz komedija kojima je svrha da ispravljaju ljudske nedostatke, a učestvuje i u organizovanju naših prvih pozorišta, koja su po njegovom uverenju pre svega škole izobražavanja i popravljanja. Sterijino pozorje jeste šarenilo tipova i karaktera u

**Od Sterije do Nušića
Izvorno u srpskoj komediji i glumi**

kome prvu reč vode pokondirene tikve, laže, paralaže, zle žene, smešne mladoženje, udavače, uobraženi stihotvorci, lažni rodoljupci, svi uokvirenici scenske forme po tipu Molijerovih komedija i klasicističkog teatra. Međutim, suština komedije, sadržaj i ljudi u njima, crpeni su iz samoga života, što je Sterija i sam podvlačio — na primer u predgovoru *Rodoljupcima*. Zahvatajući u tipično i karakteristično u ljudima i društvu, Sterija je zahvatao i u suštinsko i u opšte ljudsko, znajući da su slabosti na koje je ukazivao — tvrdiće, pokondirenost, lažnost itd, slabosti svih podneblja i generacija, nadajući se pritom, da će njegova dela moći ponešto da kažu i budućim pokoljenjima (predgovor drugom izdanju *Tvrdice ili Kir Janje* iz 1838). Kao odjek tih nada mogu se navesti mnogi primeri, među njima i mišljenje dopisnika novosadskog lista *Danica*, posle jedne predstave *Laže i paralaže* 1860. godine, koje počinje rečima: »Ovaj komad preporučili bi našim lepoticama za prilježno posećivanje, jer mnogo što šta u njemu podpuno važi i za današnje »Jelice«...».

Život Sterijinih komedija i istorijskih drama na sceni započinje veoma rano. Već od njihove pojave u štampi, one čine najveći i najradije gledani deo celokupnog domaćeg i stranog repertoara, sve do šezdesetih godina prošlog veka. Od toga vremena, njegove komedije se izvode u manjem obimu, jer su u to doba već izgrađeni čvrsti dogmatičarski principi naše romantičarske estetike i kritike koja je komediju smatrala nižim dramskim rodom, prepostavljajući joj ozbiljnu dramu i tragediju. Tako je Sterijina komedija, pod sumnjom i prekōrom da je autor plagijator Molijera, ili nedosledni Vukovac u primeni novog jezika itd., potiskivana do zaborava, a ukoliko se i održala gubila je s vremenom svežinu glumačkog izraza i zapadala u šablon. I samo zahvaljujući glumcima izuzetnih kreativnih sposobnosti, nemirnog duha i produbljene studije, kakav je bio Pera Dobrinović na primer, održavala se na novosadskoj pozornici *Pokondirena tikva* sa Draginjom Ružić u naslovnoj ulozi, i *Kir Janja* sa Dobrinovićem, kome bi vredelo posvetiti posebnu pažnju, jer je on prvi otkrio na Sterijinoj sceni jednu dublju, ozbiljniju, čak tragikomičnu dimenziju ovoga lika i Sterijinog humora.

Od kraja prošlog stoljeća na beogradskoj sceni nastaju bolja vremena za Sterijino delo, zahvaljujući

studiji književnika, kritičara i estetičara Pavla Popovića, koji je u preispitivanju vrednosti zaboravljenih domaćih komada ukazao, pre svega, na Steriju. Dramaturg Narodnog pozorišta Dragomir Janković stavљa u repertoar nekoliko Sterijinih i Trifkovićevih komedija, koje grupa beogradskih glumaca oživljava bogatim i svežim scenskim izrazom, potvrđujući i praktično klasične vrednosti. Sa obnovom klasične srpske komedije i drame, Pavle Popović je pokrenuo i studijsko-naučni rad iz koga su usledili brojni prilozi o Steriji. Među njima su interesantni na svoj način podaci do kojih je došao Sterijin biograf Milan Tokin, otkrivši mnoge detalje koji su interesantni za istoriju Sterijinih komada na sceni u vreme prvih prikazivanja. Tako sudski arhivi u Vršcu i okolini sadrže dokumente o raznim prevarantima, gotovo identičnim onima u *Laži i paralaži*. *Pokondirena tikva* je prirodni izdanak zanatlijskog ili »paorskog« vršačkog i vojvođanskog staleža u ekonomskom usponu. *Kir Janja* je predstavnik trgovackog staleža u ekonomskom opadanju, inače veoma uobičajeni i rasprostranjeni žitelj u Vojvodini onog vremena, a kasnije i u Srbiji, naročito u Beogradu. *Kir Janja* Ilike Stanojevića na beogradskoj sceni, drukčiji od Dobrinovićevog, ali veoma hvaljen zbog živopisa i autentičnosti u govoru, gestu i mimici, može se objasniti postojanošću prototipa u životu koji je Stanojeviću služio za uzor. Potvrda o životnoj izvornosti i verodostojnosti Sterijinih likova interesantna je i za objašnjenje drugih, starijih pojava u srpskom pozorištu. Tako se kreacije *Kir Janje*, što su ih u davna vremena dali amateri Stevan Pantelić, Vasa Grujović i Nikola Subašić toliko plastično, živo i uverljivo da su gledaoci hrili da ih vide, a pozorišni hroničari nisu ih zaboravljali ni decenijama kasnije, mogu objasniti podatkom da je *Kir Janja* svakodnevna, tipična, aktuelna i veoma zanimljiva pojava u staro vreme. Time se objašnjava i široka popularnost koju je *Kir Janja* doneo autoru dela, u toj meri da je on nazivan istim imenom. Sterijinom smrću 1854. godine, presušilo je kroz sledećih petnaest godina originalno komediografsko stvaranje, i to u njegovom najtežem rodu, u komediji karaktera i naravi.

Godine 1870, premijerom šaljive igre *Francusko-pruski rat* od Koste Trifkovića, u izvođenju novosadskog Srpskog narodnog pozorišta na gostovanju u Pančevu, začinje se novi tip komada u nas, komedija intrige i

zapleta. Sedamedesetih godina Sterijina komedija morala je gledaocima izgledati zastarela u formi i sadržaju, pre svega likovima, jer se bidermajersko društvo novog doba izmenilo u ekonomskom, socijalnom i svakodnevnom profilu. Publika je htela u pozorištu da vidi svoju okolinu, sebe i svoje poznanike, da nađe odjeke svojih preokupacija. To je shvatio Kosta Trifković, a prisno je poznavao i osećao svoju novosadsku sredinu, i umeo je da nađe komične elemente u savremenom društvu, a ne »u šljokama i raznobojnim nogavicama«, odnosno u daljim vremenima i starinskom dekoru i kostimu.

Već svojom prvom komedijom Trifković uvodi gledaoca u svakodnevni porodični dom, među običan svet — »kome je najveća briga dobar ručak, a udaja čerke ili ženidba sina epohalni događaj«. I to u trenutku svađe dobrih prijatelja, jednog posednika i jednog penzionisanog činovnika, kao i njihovih žena, u pitanjima tada aktuelnog rata u Evropi, čiji su odjeci stigli i do Novog Sada i prisutni su u svakodnevnim razgovorima. Komedija je otisak onoga što je Trifković gledao i slušao u prijateljskim porodicama, ili u novosadskim kafanama, na šetalništima, skupovima i sastancima, a o tome je mogao da čita i u lokalnim novinama. Motiv komada je isprazno politiziranje, a tendencija autora blago podrugivanje profilu malograđanske i ustajale sredine, a u krajnjoj liniji i neradu. Likovi nose obeležje lokalne sredine i određene duhovne klime, ali i uopštene tipske karakteristike, na primer politikanata, kojih je bilo i biće u svim drugim sredinama. Čak bi se moglo reći da nose neke naše nacionalne karakteristike (kao strast za politiziranjem), koje će kasnije obrađivati i Branislav Nušić, Vojislav Ilić, Stevan Sremac. Ima elemenata realnosti i u dijalozima ljubavnog para, datih u vidu blage parodije i ironije na romantičarske fraze u savremenoj književnosti.

U komediji *Cestitam* uočena je dvoličnost građanskog morala u pitanju braka i delimično je osvetljeno bidermajersko društvo — »sito i napito, skromno i uglađeno, nestošno i bezbrižno, utonulo u traženju lakih zadovoljstava uz čašicu i karte«. To je slika bračnih zađevica i sitnih podvala lakomislenika Spire Grabića i njegove razmažene žene Mare, sazdana na elementima lakrdije i slučajnosti, i na težnji da lako zabavi i nasmeje. Komedija se zadržava na površinskoj strani bračnih odnosa, gubeći donekle na životnoj verodostojnosti, mada i lik Grabića (govorilo se da je Trifković našao uzor

u životu, u liku upravnika novosadskog pozorišta Antonija Hadžića), dobroćudnog čike i kozerskog narodnjaka, člana mnogih udruženja, jeste tip šireg vojvođanskog i srpskog podneblja, uzet iz stvarnosti i rađen sa najviše nacionalnog obeležja. Preko ovog lika Trifković se narugao narodnjačkom frazerstvu i deklamatorskom rodoljublju uz pune čaše, zdravice, napijanja. To je »najsrpskiji Trifkovićev lik, dostojan prethodnih Nušićevih junaka, neraskidivo vezan za jedno vreme i jednu sredinu, i kao takav karakterističan u našoj komediografiji« (dr Vaso Milinčević).

Pojava *Školskog nadzornika* 1871. godine, podstakla je Jovana Boškovića da pohvali Trifkovića što nije otišao na istorijsko polje »gde već ima više dobrih drama«, već je krenuo novim putem, da slika savremeno društvo i to ne sa ciljem da zabavlja publiku šalom, nego »da iznosi u šali nedostatke društva na sredu«. Pisac slika situaciju jedne učiteljske porodice, a u njoj se nazire i položaj celog učiteljskog staleža. Glavno lice, hvalisavi i spleteni učitelj Petrović, ima tipskih odlika, jer je učitelj njegovog kova bio u to vreme obična pojava. Njegova supruga Kata tip je naše trezvene i otresite žene, koja kritikuje isprazno konferisanje, saborisanje i druge neaktivnosti. Realni su i drugi likovi; Saveta — tip čedne devojke, mladi Petrović — tip novog učitelja, itd.

Izbiračica je autentična slika novosadskog bidermajerskog društva i atmosfere karakteristične za sedamdesete godine prošloga veka. U tom okviru, Trifković oslikava verodostojan lik razmažene i bogate Malčike, uobražene u lepotu i miraz, iskvarene vaspitanjem i modom (po predanju, Trifković je ovu figuru izradio po autentičnom liku iz života). Pisac uvodi na scenu i niz drugih ličnosti, tipičnih pojava u redovima »zlatne« novosadske omladine; Štancika je tip fićirića, snoba, pomodara i vetropira; Tošica — smeteni čovek koji upotrebljava klišetirane banalnosti iz svakodnevnog govora; Branko — rodoljubivi i napredni intelektualac, viđen kroz prizmu blage ironije na frazerstvo omladinskog aktiviste; a tu su i Malčikini roditelji — građani sa skupim društvenim pretenzijama, ali zabrinuti nad izdacima.

Verodostojnost ambijenta i epohe naglašena je i društvenim igrama, pesmama i mnogim drugim realističkim detaljima. I atmosfera i likovi odraz su novosadskog malograđanskog života, koje je Trifković mogao naći u porodičnim hronikama

novosadske dnevne štampe, a mogao ih je i gledati svakodnevno oko sebe.

Ljubavno pismo — slika bračnih nesporazuma oko jednog pisma sa nagoveštenom mogućnošću neverstva, najmanje je neposredno vezano za društvene probleme, i više je plod pišćeve tendencije da leči ljubomoru, da ispravlja i popravlja. Međutim, ovo je najvređniji Trifkovićev prilog pozorištu jer je artizam u njemu dosegao visoki stepen i doneo mu epitet — »jednog malog remek-dela«.

Već prvim svojim delima Trifković se opredelio za komediografski tip i stil. Inspiracija mu je savremeni život, obrada lirsko-ironična sa dosta realizma, a junaci — mali građani sa sitnim manama i strastima. Trifković je govorio: »Ja volim taj život; ja se učim najradije praktično; ja sam željan da iskusim koji događaj, te da onda mogu izreći presudu svoju«. U čitavome komediografskom mozaiku o malograđanima pisac je koncizan u slikanju likova, daje ih u bitnim crtama uvek uokvirene prirodnim, verovatnim i tipičnim ambijentima, ostavljajući glumcu mogućnost da ih dogradi utiscima iz doživljenih, viđenih i zamišljenih odnosa. Sa izvornom komedijom Vojvodina daje i glumce iz svoje sredine, srasle sa njom, i otuda je novosadsko Srpsko narodno pozorište od svoga postanka imalo na sceni bezbroj autentičnih i verodostojnih predstavljača srpskog mentaliteta, a posebno Trifkovićevih likova, koje su, između mnogih, prikazivali sa posebnim realističkim živopisom i koloritom Draginja i Dimitrije Ružić, Laza Telečki, Jelena Popović-Dobrinović, Lenka Hadžić i bezbroj drugih.

Uporedo sa komedijom iz gradskog života, novosadska scena odslikava i narodni život na selu, negujući jedan tip komada koji je bio mešavina idealizovanih i realističkih, melodramskih i komičnih, pa i etnografskih elemenata. U nedostatku originalnih dela ove vrste, nađen je izvor u bliskoj i obilnoj mađarskoj pučkoj igri, jer su mađarski narodni tipovi bili dobro poznati vojvodanskoj publici iz zajedničkog života. Ovi su komadi pri prevođenju podešavani lokalnim prilikama, posrbljavani, prerušavani u srpska odela i u tome poslu su se ogledali i upravnici novosadskog pozorišta Jovan Đorđević i Antonije Hadžić, kao i mnogi ljudi od pera, bliski teatru. Posrbljavanje se odvijalo od mehaničkog prekrštavanja imena i pojmove, kao u vreme Joakima Vujića, preko leksičkog i dijalektičkog prilagođavanja, do umetanja, pa čak i komponovanja srpske muzike

na osnovi narodnog melosa, zatim narodnih običaja, igara i mnogih drugih elemenata folklora. Neki od ovih komada; *Stari baka i njegov sin husar*, *Vojnički begunac*, *Vampir i čizmar*, *Ridokosa*, kasnije *Seoska lola*, *Ciganin* i mnogi drugi, stekli su ogromnu popularnost ne samo pred vojvodanskom već i pred ostalom srpskom publikom. *Seoska lola*, na primer, toliko je rado gledan da po broju prikaza spada u red najviše izvođenih komada, stranih i domaćih, na novosadskoj i beogradskoj pozornici sve do kraja prošlog stoteća. U tome je osobita zasluga Davorina Jenka i njegovih slobodno komponovanih pesama (*Seoska sam lola* to već svako zna, *Veselo momci veselo cure*, *Kod njene sam evo kuće*, itd), koje su sišle sa scene u narod i toliko su pevane da se kasnije verovalo kako je ta muzika narodna, a ne komponovana, a da je *Seoska lola* srpski, a ne tuđi komad.

Dugi vek ovog dramskog i usvojenog roda na srpskoj sceni imao je šireg odjeka. Doprinoeo je popularizaciji ove vrste komada i pripremio uspeh kasnijim izvornim delima istog tipa usađivao je naviku za pozorištem u najširim narodnim masama, a značio je mnogo i za realistički scenski izraz i glumačku afirmaciju. U ovim komadima »take su slike i prilike kao da su iz našega života, pa je tako i našim glumcima umnogome olakšan posao kada izvode svoje zadatke«, tvrdi dopisnik novosadskog *Pozorišta*. Gotovo nije bilo glumca u Srpskom narodnom pozorištu koji nije u komadima ove vrste stvorio jedan ili više veoma zapaženih kreacija: Dimitrije Ružić kao čića Mija, Nikola Zorić kao krčmar Crvenko, Draginja Ružić kao Milka, Paja Marinković kao Bukalo, svi u komadu *Stari baka i njegov sin Husar*, zatim Andrija Lukić kao Živko u *Ciganinu*, pa Laza Telečki i Lenka Hadžićeva u mnogim ulogama, a posebno niz glumaca-pevača; Mihailo Marković, čuveni Stevan Dragić u *Seoskom loli*, Draga Spasić, omiljena Jelka Čizmićeva u *Seoskom loli*, zatim *Ridokosa*, itd. Ono što nisu uspevali u dovoljnjoj meri da učine prevodioci i prerađivači polazilo je za rukom glumcima: da lokalnim akcentom, autentičnim dijalektom i mnogim realističkim detaljem u pokretu, mimici i masci stvore iluziju našega podneblja i naših ljudi. U tome su se naročito isticali glumci-slikari po prirodi, među kojima je glavnu reč vodio Pera Dobrinović (klasični primer je njegov Mita Kradić u *Seoskom loli*). Po uzoru na mađarske komade iz narodnog života

s pevanjem, poniklo je osamdesetih godina, prvi put na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu, niz slika iz života srpskog sela, među njima *Devojačka kletva* od Ljubinka Petrovića, *Dido i Potera* od Janka Veselinovića, a njihovih elemenata ima i u *Koštani Bore Stankovića*. Ti su strani komadi dali ne samo uzore za dramaturški sklop naših komada već i modele po kojima su krojeni uopšteni i tipizirani likovi glavnih nosioca radnje: kršnih momaka iz naroda, čednih i čestitih devojaka, patrijarhalnih i strogih očeva, nastranih, komičnih tipova, kakav je Maksim u *Didi*, itd.

Govoreći o mađarskim komadima na našoj sceni, saradnik novosadskog Pozorišta tvrdi 1890. godine, da se nijedna vrsta tuđih dela nije tako velikom privlačnom snagom održala desetinama godina na našoj pozornici, smatrajući pritom da ih i dalje treba posrbljavati, sve dotle: »dok se ne rodi majci Srbin junak koji će nam umeti srpski naš narod sa radostima mu i jadima nacrtati... taj će onda već prekratiti vek i *Ciganinu* i svima došljacima.« Dve godine posle pojave ovog napisa doživeo je premijeru na beogradskoj pozornici *Dido* Janka Veselinovića i Dragomira Brzaka, sa takvim uspehom kakav nije zapamćen u analima ovog teatra. Za kratko vreme, gotovo iz večeri u veče, izvedeno je dvadeset repriza čime je *Dido* zasenio i pojavu *Podvale* Milovana Glišića (jednu deceniju pre *Dide*) i Nušićevu *Protekciju* (premijerno prikazana 1889), pa čak i *Devojačku kletvu* od Ljubinka Petrovića (iz 1887). Po predanju, komad je napisan prema sugestiji Milovana Glišića, dramaturga Narodnog pozorišta i Veselinovićevog intimnog prijatelja, jer: »Seoska lola postade naš narodni komad, a čardaš iz njega naša narodna pesma«. Glišić je sugerirao Janku da u svoj komad unese i pesmu i muziku i folklor. Pri pisanju Veselinoviću je pomogao Dragomir Brzak u tehnički povezivanja scene, ne napisavši sam nijednu reč u komadu.

Dido odslikava mačvansko podneblje pod kojim se odvija niz prizora sa sela i prela, uz pesmu horova i ašikovanje momaka i devojaka, lepih i praznično odevenih u narodnu nošnju. Jedna epizoda je odjek političkog života na selu i izborne borbe koja zavađa porodice i očeve, rastavlja zaljubljene, suprotstavlja čast i ponos domaćina ljubavi prema sinu, pa čak preti i životom. Na kraju, posle melodramatične i patetične scene očeve pretnje pištoljem, sve se završava srećno: zarukom, pesmom, kolom. Komad ima elemenata

svih lepota i preimrućstava Veselinovićevih priповедaka iz života mačvanskog sela, koje su ga učinile čitanim i popularnim piscem i pre pojave *Dida*. U tim delima, kako je uočio Jovan Skerlić, ima i slovenske mekote, osetljivosti i nežnosti, prirodne duševnosti, lirske videnog sela u cvetno doba starih zadruga pre ekonomskih, političkih i moralnih kriza; zatim ima živog dijaloga, prirodnog, tačnog, jasnog, živopisnog i melodičnog jezika, ima odjeka onoga što je najpoetičnije u našem narodu i u našoj narodnoj lirici. *Dido* obiluje i etnografskim elementima, duboko ukorenjenim u narodu; slikama prela, sela, kola, i što je najvažnije, pesmama na osnovi narodnog melosa, koje je u note stavio Davorin Jenko i umnogome doprineo i popularnosti *Dida* i konačnom »probijanju leda« domaćim komadima iz narodnog života.

Prema kazivanju Branislava Nušića, Janko Veselinović je dolazio svaki dan Davorinu Jenku i pevao mu mačvanske narodne pesme. Svaki dan je išao i na vežbe hora jer Davorin Jenko, i pored dobre volje, nije umeo da ubeleži u note one podvike i usklike u refrenima mačvanskih pesama, niti da lično to prenese horu. Bojeći se da na premijeri »njegova mila mačvanska pesma ne posrne«, Veselinović je oblačio seosko odelo, umešao se u hor na prelu u prvom činu i pevao, a zatim je navlačio učiteljsko odelo i pojavljivao se u loži svoga »strica« dramaturga Milovana Glišića.

Već prilikom premijere kritika je istakla dobro crtanje karaktera u delu, poznavanje domaćih odnosa u naših seljaka, kao i način govora, zamerajući nedostatku dramske radnje i celine. Međutim, *Dido* je, i pored nedostataka, odjeknuo preko scene široko i daleko, i u krajevima u kojima Srbi ne žive. Pored muzike uspehu su doprinisili, i tada i decenijama kasnije, mnogi glumci koji su se oprobavali ulogama dostojanstvenog domaćina Marinka, kršnog Zdravka, suludog Maksima itd., unoseći u tek skicirane figure mnogo viđenog i doživljenog. Ulogom Maksima, na primer, obeležili su se naročito, između mnogih drugih, i Pera Dobrinović, Aleksandar Zlatković, Dušan Životić (jedan od najautentičnijih Maksima) itd. U rodu komada iz narodnog života treba pomenuti još jednog originalnog stvaraoca, Iliju Okruglića-Sremca, koji je još u šezdesetim godinama prošlog veka dao niz komedija iz sremačkog života. Okruglić nije srpski pisac ni svojim poreklom (rođen je u Hrvatskoj), a pogotovu pozivom (bio je katolički

sveštenik). Ali on je već u ono doba bio jugoslovenski privrženik ilirskog pokreta, veliki pobornik sloge i ljubavi među našim u ono vreme razdvojenim narodima. On je te ideje izražavao i preko scene, na primer u komadu *Šokica*, kroz motiv ljubavi momka i devojke različitih veroispovesti, što je dovoljan motiv za dramske sukobe u komadu, ali i prilika za srećni završetak. Okrugličevi komadi su mešavina melodramskih, realističkih i folklornih elemenata. U njima su likovi autentični, crpeni u Sremu, i stoga veoma zanimljivi glumcima koji su bili bliži tome kraju, kakvih je bilo u novosadskom Srpskom narodnom pozorištu. Od Okrugličevih komada najduže se održala i najviše je izvođena *Saćurica i Šubara* u kojoj su mnogi vojvođanski glumci stvarali svoje najbolje uloge, a oni iz prvih generacija i scenske uzore mlađim glumačkim generacijama.

Pojava Milovana Glišića znači preokret u srpskoj literaturi, pripoveci i drami uopšte, a u komediji posebno, stvaranjem realističke pripovetke iz seoskog života i savremene srpske komedije. Glišićeve delo je odjek onog idejnog i umetničkog stremljenja koji zameće Svetozar Marković sedamdesetih godina prošloga veka u krugu napredne velikoškolske beogradske omladine, kome pripadaju i Glišić i mladi Branislav Nušić, onog programa koji stavlja pred književnike kao zadatak slikanje stvarnosti i istine, ukazujući pritom na ruske realiste, a posebno na Gogoljeva dela. Glišićeve pripovetke i komad *Podvala* izraz su socijalnog preloma u ekonomskoj strukturi sela: propadanja i siromašenja seljaka pred pojmom kapitala i njegovih sitnih predstavnika — podvaldžija, kajišara itd. Ono je, međutim, i plod njegovog seljačkog porekla, ljubavi za selo i seljake, za patrijarhalnu kulturu koju pretpostavlja tadašnjem vizantijsko-cincarskom duhu naših varoši, kao i onih urođenih osobina ljudi njegovog kraja; »koji se vole narugati i nasmejati nekome više no sve drugo, od rase kojoj je podsmeh poslastica«. Sa mentalitetom srbjanskog seljaka, sklonog šali i podsmehu na račun vlasti i njihovih predstavnika, Glišić se opredelio za motive nepravde, gluposti, zla i za njihove predstavnike — popove, činovnike, varoške birokrate, seoske zelenasha, budžaklijske advokate, dućandžije, koji kajишare i podvaluju, suprotstavljajući im seljake patriotskog morala, koje je slikao sa mnogo simpatija. Kao realista, Glišić je slikao srpsku palanku, selo i

seljaka verno i istinito, kao što i sam navodi u predgovoru *Podvali*. U većini slučajeva, on faktografskom tačnošću prenosi tipove iz života u dela i otuda kod njegovih ličnosti »toliko života i prirodnosti, toliko reljefa i utisaka stvarnosti«. Vule Pupavac, na primer, jeste jedan fotografisani dućandžija iz Nemenikuća, s kojim je Glišić lovio po Kosmaju, kupovao sve što je ovaj govorio i zatim ga celog uneo u *Podvalu*. Otuda Pupavac ima toliko živopisa, a koliko je u isti mah veran i živ, on je i opšti i tipski.

Bolji kao pripovedač nego kao dramski pisac, Glišić je svoje dve komedije, *Dva cvancika i Podvalu*, napisao kao dramaturg Narodnog pozorišta da upotpuni praznine u izvornom i savremenom repertoaru. Ostavljujući u komadima mnogo samo nagoveštenog, a u karakterizaciji samo skiciranog, datog spoljnim, fizičkim sredstvima, više u anegdoti i dijalogu nego u produbljenoj studiji karaktera, ostavljao je glumcima od komičarskog dara, maštice i bogatog životnog iskustva da sve to dograde, doreknu i ožive. Već od svoje premijere, *Podvala* je imala takve glumce u Svetislavu Dinuloviću, Velji Miljkoviću, Julki Jovanović, kasnije u Dimitriju Giniću, Aleksandru Zlatkoviću, Žanki Stokić i mnogim drugim glumcima sa manjih pozornica, koji su doprineli popularnosti Glišićevih komedija. Od premijere *Podvale* i *Dva cvancika*, književna i pozorišna kritika je uočila sve nedostatke Glišićevih komada, ali se sam autor hvalio da je njegova *Podvala* u toku dve godine izvedena na sceni Narodnog pozorišta čak 9 puta, što je u onim prilikama bio nesumnjiv uspeh. Doduše, taj uspeh je daleko zaostajao za onim što ga je imao *Dido* Janka Veselinovića, deset godina kasnije, jer je idilična slika Jankovog mačvanskog sela samo nastavak dugo pre toga gledanog i veoma popularnog, uglavnom posrbljenog komada iz narodnog života, sa svim preimcućtvima uvek rado viđenog etnografskog spektakla, prazničnog, raspevanog i razigranog. *Podvala* je značila nešto neviđeno i novo, naizgled šaljivo, lako i priyatno, a u suštini oporo i gorko. Publika je tek imala da se privikava da gleda na pozornici sebe i prilike oko sebe i da u glavnim licima *Podvale* prepoznaće po jednog Pupavca, Nešu Zelembaća, Neru, u svome mestu. Uspeh nije izostao i široko je odjeknuo, a najbolja potvrda je što su izvesni tipovi iz *Dva cvancika* i *Podvale*, izrazi, uzvici, kao i pesme, prešli u svakodnevni narodni izgovor.

Stevan Sremac je bio uveliko popularan i pre pojave *Ivkove slave* i *Zone Zamfirove* na sceni, još u vreme kada su se ova i druga njegova dela (*Vukadin*, *Pop Ćira i pop Spira*) javila u formi humorističkih romana. Širi krug čitalaca Sremac je zainteresovao naročito *Ivkovom slavom* i *Zonom*, stavivši ih u okvir starovremenskog, orijentalnog i originalnog Niša, koji se sa svojim lokalnim živopisom i šarenilom stanovnika tada prvi put javio u srpskoj književnosti. U Nišu je Sremac našao ostatke onog patrijarhalnog načina življenja i njemu odgovarajuće tipove, koji su u Beogradu iščezavali i za kojima je Sremac žalio, jer mu je bio duhovno srođan i prislan. Čovek prirodnog i neusiljenog duha, prostodušan i dobrodušan, odbojan prema svemu novom, a posebno prema formalnom i konvencionalnom, Sremac se najbolje osećao u društvu sitnog i malog čoveka, boema svih vrsta kao i ljudi starovremenskog i patrijarhalnog duha. Sav taj svet Sremac je posmatrao neposredno u niškim kafanama, krčmama i na ulicama, i sve anegdote, izreke, pesme, izraze, čak i gestove zapisivao je u notesima kao »beleške o životu« ili zbirke »ljudskih dokumenata«, a zatim ih unosio u dela, dajući im na taj način jaku lokalnu boju i realistički pečat, u toj meri da njegove ličnosti čine utisak vernih fotografija, a njegova dela utisak neposredne stvarnosti.

Sve je to izrazio u *Ivkovoj slavi* i *Zoni Zamfirovoj* (mada je *Zona* poreklom anegdote vezana za Prizren i za Nušićevu kazivanje), smestivši ih u okvir staroga Niša i privlačni dekor krivih sokaka, doksata, bašta, libadeta i tepeluka, čengija i čočeka, sa mnogo pesme, itd. Nespretan u kompoziciji, Sremac je najbolji u karakterizaciji tipova i oslikavanju fizionomija koje otkrivaju svoje osobenosti već sa nekoliko reči izgovorenih u izvornom niškom dijalektu. Cela galerija tipova u *Ivkovoj slavi* i *Zoni*, ceo jedan vaskrsli svet jeste, po sudu Jovana Skerlića, najbolja kreacija cele naše književnosti do početka novoga stoljeća, koja je ostala popularna i van književnosti, čime se mogu objasniti i dva izdanja *Ivkove slave* i dve dramatizacije u svega nekoliko godina. Ovaj komad kao kasnije i *Zona Zamfirova* (prvi put dramatizovana 1910), osvojili su repertoare svih srpskih pozorišta i široko proneli Sremčev zabavni i vedri optimizam, koji je odgovarao mentalitetu široke naše publike, jer ona »rado gleda stvari sa komične strane i toliko voli podsmehnuti se«.

Od svih srpskih komediografa čini se da je Branislava Nušića i njegovo delo najteže obuhvatiti i prikazati i u mnogo obimnijoj studiji no što je letimičan prikaz ograničen prostorom. Njegov pozorišni rad broji oko 40 komada, veoma raznorodnih po temi i stilu: istorijskih drama, prigodnih slika, dramatizovanih bajki, društvenih drama, socijalnih satira, lakrdija i slika naših karaktera i naravi. Njegovo delo je nastalo u širokom vremenskom rasponu, od pedeset i više godina, kao odjek mnogih istorijskih, političkih, kulturnih i socijalnih prelamanja. Njegovi komadi ocenjivani su u književnim i pozorišnim kritikama sa promenljivom srećom, prikazivani u raznim rediteljskim i glumačkim koncepcijama na svim jugoslovenskim i mnogim stranim pozornicama još za Nušićeva života, zatim do naših dana. I u tom mnogostrukom i dugovekom Nušićevom životu na pozornici može se pouzdano tvrditi da nekoliko njegovih komedija, u celini ili delimično, imaju elemenata klasičnih vrednosti.

Komedija je pravo polje Nušićevog izražavanja, i to ona pisana bez velikih idejnih pretenzija i poruka, crpena iz svakodnevnog života, u sredini običnih ljudi viđenih okom rasnog komediografa-posmatrača. Teško je u Nušićevoj komici i komediografskom postupku uočiti neki određeni dramaturški postupak i program, pred obiljem životnog, istinitog i ljudskog, prenesenog direktno iz života na scenu. U vremenu kad je stvarao svoja najzrelija dela, u poslednjoj deceniji života, Nušić je došao do zaključaka, veoma karakterističnih za njegov komediografski postupak, izraženih pod naslovom *Deset zapovedi, pisanih sa tablice iskustava*, u kojima između ostalog kaže: »Ne nameći kroz tvoje ličnosti na sceni tvoje misli, pouke i sentencije. Ti se u tvome komadu ne smeš ni videti ni osetiti. Drugim rečima, kad pišeš nemoj se ti uvlačiti u dušu tvojih ličnosti već dozvoli da se one uvuku u tvoju dušu.«

Nušićeva komedija počinje od dizanja zavese običnom scenom u jednoj običnoj kući, na primer dijalogom o teškom »sastavljanju kraja s krajem« od jedne do druge plate, temom koju bezmalo svaki gledalac nosi u sebi, i tako se i sam, nesvesno ili podsvesno, oseti prisutnim u razgovoru i zbivanju na pozornici. Ubrzo zatim, ukazuje se u komadu neka životna prilika, izgled na ministarsku fotelju ili nasledstvo (prilika koju svaki čovek ma i podsvesno nosi u sebi u sličnom ili skromnijem vidu) koja treba

da reši mnoge, ako ne i sve probleme ličnosti na sceni. Tako počinje da se odvija radnja, ali Nušić sve češće i u sve većoj meri unosi u komad razne smetnje i prepreke, u vidu nekog nepredviđenog slučaja ili pojavom neke neželjene osobe, što nagoni glavna lica da samo još jače žele, da se grčevito drže, da čine mnoge smešne stvari, ili da se ljute do paradoksa. U *Ožalošćenoj porodici*, na primer, Proka čak slika genealoško stablo da dokaže pravo na naslede; jedan od »ožalošćenih« kaže za onu čestitu devojku kojoj na kraju sve pripadne i koja je vanbračno dete: »*Ona da je čestita, bila bi bračna!*«. A Gospoda ministarka kaže svome zetu Čedi: »*Uostalom, momak će danas već doći na videnje s devojkom!*«. Čeda: »*S kojom devojkom?*«. Živka: »*Pa sa tvojom ženom; šta se iščudavaš?*«. Ima u takvim Nušićevim paradoksima neodljivih komičnih efekata, dostoјnih najvećih komediografskih pera. Ima u njegovim komadima momenata i prizora koje možemo u istovetnom ili veoma sličnom obliku da čujemo svakoga dana i u našim kućama, na ulici i na mnogim drugim mestima. Kada Živka u *Gospodi ministarki* kaže tetka Slavki, krpeći sinu Raki pantalone, otprilike: »*Eto, krpi i prekrajaj, a ne traju mu ni od srede do petka!*«, to je gotovo isto što današnje majke kažu svojoj deci kada se vraćaju iz svakodnevne igre: »*Opet si pocepao cipele, a kupili smo prošlog meseca!*«. Ili večita tema iz »*Ožalošćene porodice*« — prebacivanje pokojniku i ogovaranje, lažna žalost, koju gledamo i osluškujemo svakodnevno na ulicama, u tramvajima, na grobljima, daćama, među prijateljima i prolaznicima. U Nušićevim delima ima mnogo opšte ljudskog, ali i specifično našeg mentaliteta, duboko usaćenog u nama, što će Nušića činiti dugovekim piscem na pozornicama.

Bogatstvo, autentičnost i živopisnost scenskog i glumačkog izraza umnogome je povezana bliskošću naših pisaca sa glumcima i pozorištima koja su ih prikazivala. Još je Sterija bio aktivан u organizovanju prvih beogradskih pozorišta, Teatra na Đumruku i Teatra kod Jelena, ali i praktični učitelj diletantima i glumcima; malo je znano da je on i režirao u ovim pozorištima svoje komade pri prvim premijerama. Trifković je bio prislan sa Srpskim narodnim pozorištem, kao pozorišni kritičar i pisac njegovog repertoara. Stvarajući izvesne likove u komedijama on ih je bez sumnje saobraćavao preimcuštvima i specifičnostima pojedinih glumaca

sa kojima je bio prijatelj i koje je posle proba savetovao i ispravljao. Ostali pisci, ukoliko nisu upravljali pozorištem, bili su mu bliski kao dramaturzi ili članovi književnih i umetničkih pozorišnih odbora (Zmaj, Glišić, Brzak, Janko, Sremac, Nušić). Janko Veselinović je stvorio lik Zdravka u *Didi* po meri i tipu beogradskog glumca Milorada Petrovića; Nušić je naslovnu ulogu u *Gospodi ministarki* namenio Žanki Stokić, a Antu u *Pokojniku* glumcu Marku Marinkoviću (tako je bar ovaj tvrdio); on je morao imati pred očima i Persu Pavlović stvarajući tipove starovremenskih žena.

Prisnost se negovala i van pozorišta, u prijateljskim i boemskim krugovima, najčešće za kafanskim stolovima kod beogradskih *Dardaneli*, *Tri šešira*, ili u niškoj kafani *Marger*, omiljenom svratištu Stevana Sremca i Nišlja — prototipova u njegovim komadima, kao i niških glumaca. Tu su pisci i glumci, kroz kafanske prozore, ili za susednim stolovima, snimali tipove sa ulice, prepričavali duhovite anegdote i svakodnevne društvene novosti, porodične i lične zgode i neprilike, zanimljive čaršijske pojave.

Sve je to moralо da bogati zapažanje, izoštrava duh, zameće komediografsku ideju, motiv i lik, ili glumački detalj za gest, mimiku, masku i naglasak. Tome treba dodati i svakodnevne manifestacije, skupove raznih udruženja, zatim porodične i prijateljske krugove na slavama, svadbama, žalostima, pa onda mnoštvo nacionalno raznolikog i veoma koloritnog sveta na gradskim ulicama, trgovima, pijacama, itd. Ceo taj nepresušni i sveži izvor komediografskih i glumačkih inspiracija nudio se i van Beograda, u palankama i na selima, u čitavoj Srbiji i van nje, svuda kuda su zalazili pisci, ali i glumci sa putujućim trupama.

Prvi zameci putujućih trupa u Vojvodini tridesetih godina prošlog veka su viđeni i u Srbiji od četrdesetih godina, najpre povremeno a zatim sve češće. Od sedamdesetih godina, istovremeno sa odrazom Srbije u književnosti i pozorištu, ta sredina regrutuje i svoje prve glumce kojih na kraju stoleća ima u tolikom broju da jedino profesionalno i stalno pozorište u Srbiji, Narodno pozorište u Beogradu, a od 1887. i novoosnovano niško pozorište Sindelić, nije u mogućnosti da primi sav taj podmladak, te se mladi glumci pridružuju putujućim pozorištima. U devedesetim godinam ambulantnih družina ima oko desetinu, a na početku novog stoleća njihov broj narasta na nekoliko desetina. U nedostatku

glumačkih škola u Srbiji (povremeni pokušaji su bili kratkoga veka) mladi glumci su sticali prva profesionalna iskustva na putujućim pozornicama, i tek kad bi se ukazala prilika i potreba, oni najdarovitiji su dolazili do velike i stalne scene. Mukotrpan život putujućeg glumca imao je velikih preimcućstava što se tiče praktičnih životnih iskustava; u tom stalnom kretanju ka novim sredinama, novim ljudima, čitavoj galeriji narodnih i narodskih karaktera i tipova ukazivale su se mnoge prilike glumcima od sluha za ono što je karakteristično i tipično, u fizičkom izgledu i reagovanju, što je dragoceno za životnu uverljivost i živopisnost scenskih tvorevina, vredno utoliko više što su i sami komediografi crpli gradu na istim izvorima. Time se objašnjava poreklo i suština mnogih glumačkih tvorevina na sceni novosadskog Srpskog narodnog pozorišta (koje je i samo imalo karakter i misiju putujućeg pozorišta, stalnim kretanjem kroz Vojvodinu i van nje), zatim na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu, ili mnogih gradskih i oblasnih teatara na širokom jugoslovenskom području, koja su podmlađivana snagama iz putujućih trupa, naročito podrobnim za komade iz narodnog života. Bez tog pothranjivanja sa izvora, teško bi se mogao objasniti realizam u glumi Laze Telećkog, Draginje Ružić, Dimitrija Ružića (u slučajevima kada nije igrao romantični repertoar), Nikole Zorića, Mileve Radulović, Jelene Popović-Dobrinović, Pere Dobrinovića, i gotovo čitave generacije beogradskih glumaca koja stupa na scenu osamdesetih godina prošloga veka, pošto je provela bar nekoliko godina u putujućim trupama. Tome kolu pripadaju Svetislav Dinulović, Ilija Stanojević, Sava Todorović, Persa Pavlović, zatim glumci iz generacije pred prvi svetski rat, a delimično i između dva rata: Bogoljub Rucović, Dimitrije Ginić, Boža Nikolić, Aleksandar Zlatković, Žanka Stokić, Dušan Radenković, Fran Novaković, Marko Marinković itd.

Karakterističan primer predstavlja karijera Dimitrija Ginića, koji stupa u beogradsko Narodno pozorište posle trideset godina provedenih u putujućim družinama, zatim nekoliko godina u niškom pozorištu i dve godine u Srpskom vojničkom logorskom pozorištu u Lazuzu (Afrika) za vreme prvog svetskog rata. Kao što je čuveni Kalča Ilije Stanojevića potekao sa izvora, iz Niša, u kome je Čiča Ilija glumio 1896. godine, i tamo ga prvi put predstavio pred autorom Sremcem, pa i pred

originalnim Kalčom koji se nalazio u publici, a zatim ga preneo autentičnog na scenu Narodnog pozorišta u Beogradu, tako je i Dimitrije Ginić doneo iz Niša ili nekog drugog kraja Južne Srbije, opet sa izvora, svoga čuvenog Hadži Zamfira; sličnim putem je stigao do beogradske publike i Ginićev dugo pamćeni Redov u komadu iz vojničkog života *U zatišju* koga je Ginić sigurno našao u originalu među vojnicima logora u Lazuzu. Koreni mnogih drugih znamenitih glumačkih kreacija takođe potiču iz života, i zadatak pozorišne istorije bio bi da otkrije trag svakoj od njih od prototipa do oblika na pozornici. Realistički izraz u srpskoj glumi zameće se vrlo rano, uporedo sa romantičarskom glumom koja vodi glavnu reč u dobrom delu prošlog stoljeća, zajedno sa romantičarskom dramskom literaturom. Realizam se rađa sa komedijom, u početku povremeno u Sterijinim komadima, zatim sve češće sa komedijama Koste Trifkovića, Ilije Okruglića-Sremca i sa komadima iz narodnog života, da bi prevlado pojmom Glišića, Sremca, Nušića. U ovim delima glumci razbijaju stereotipne scenske šablone koje nameće i sama dramaturgija devetnaestog veka, svodeći likove u tragediji i drami na nekoliko »fahova« (intriganti, heroji, dramske ljubavnice, tragične pačenice, itd.). Glumci su upućivani na klišea zbog udaljenosti sredina u kojima su ponicali tuđi komadi i likovi, daleki našem načinu življenga i izražavanja. U domaćoj komediji glumački izraz je bogatiji, raznovrsniji, koloritniji i odrešitiji.

Pored svih navedenih spoljnih i objektivnih činilaca koji su bili od uticaja na naše glumce-realiste, postoji i niz subjektivnih elemenata, svojstvenih svakome glumcu osobeno, bez kojih se teško može potpunije objasniti njihova umetnost. Pozorišni istoričar bi morao da traga za njihovim socijalnim poreklom, stepenom obrazovanja, prirodnim sklonostima i za nizom drugih. Primera ima mnogo, a jedan od njih je čuvena Fema iz *Pokondirene tikve* Draginje Ružić, u koju je ona morala ući lako i prirodno, srođeno i blisko, da bi je svrstala u red svojih najboljih kreacija. Ima neke daleke srodnosti između Feme i Draginje Ružić koju poznajemo iz biografija, pozorišnih hronika, sa odličja i javnih priznanja, ali i iz njenih sačuvanih pisama u kojima Draginja Ružić često progovori Feminim izrazima. Kao što se Fema od »paorke« digla do »gospoje« tako se i Draginja Ružić veoma brzo podigla od jedva pismene devojke iz skromne seoske porodice do »prve dame« srpske scene. Prirodno

obdarena, ambiciozna, zaljubljena u pozorište, sa svešću o nacionalnoj misiji srpskog teatra u neoslobodenoj zemlji, Draginja Ružić je ogromnim ličnim trudom stala u red prvih srpskih glumaca sa posebnim zaslugama u postavljanju scenskih uzora za likove u domaćem i realističkom repertoaru. Primer Draginje Ružić srođan je sa sudbinama i biografijama mnogih mlađih glumaca koji su sa osnovnom školom ili sa zanata stupali na scenu i odmah tumačili Romea, Don Karlosa, Ofeliju, dame iz visokog pariskog društva, ili džentlmene iz engleskih salona. Tu je nedostatak škole nadoknađivan, u onih darovitih, urodenom intuicijom, osećajnošću, fizičkim preimcućstvima, kao i ugledanjem na najbolje primere iz starijih generacija. Žanka Stokić, Nikola Gošić i Dušan Radenković imali su, uz mnoga preimcućstva i vedrinu duha, što je neophodno za scenski odraz domaće komedije, posebno Nušićevih komedija.

Izvorna komedija i gluma predstavljaju u razvoju srpskog pozorišta književni i scenski rod kojim se to pozorište izražavalo originalnije, potpunije i plodnije no u bilo kom drugom dramsko-scenskom obliku. U tome rodu veoma su prisno povezani i uzajamno prožeti sredina, literatura i scena. Tim rodom naše pozorište se korenito usađivalo u sredinu, široko odjekivalo u njoj i održavalo i pravdaljivo svoj narodni i narodski karakter. Ova književna i scenska epoha nije ostavila za sobom samo istorijske vrednosti, već je svojim najvrednijim i najizvornijim delom prisutna i danas u repertoarima naših teatara, a latentnom tradicijom i u njihovom glumačkom i scenskom izrazu.

1. Jovan Sterija Popović (1806—1856), portret, rad Jovana Popovića.

4. Draginja Ružić (1834—1905), tvorac likova u domaćoj posrbljenoj komediji na sceni novosadskog Srpskog narodnog pozorišta, od njegovog osnivanja.

6. Pera Dobrinović (1853—1923) kao Kir Janja, 1901.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

25. ПРЕДСТАВА.

ВАН ПРЕТИЛАТЕ.

У НОВОМ САДУ У НЕДЕЉУ 27. ДЕЦЕМБРА 1881.

С НОВОМ ПОДЕЛОМ УЛОГА ПРВИ ПУТ:

ПОКОНДИРЕНА ТИКВА.

ШАЛДИНА ИГРА У 3 ЧИЧА ОД Ј. С. ПОНОВИЋА.

ОСОБЕ:

Фема, богата удовица	Л. Ружића.
Евица, њена кћи	Б. Хадакеа.
Митар, њен брат	Лукић.
Аничка, служавка код Феме	Д. Адамовића.
Јовин, шегрт	Добришојић.
Сара, чанкорица код Феме	Ј. Недовића.
Светозар Ружичаћ	Димитријевић.
Василије	Банковић.

Збога се под Феме у пук.

У уторак 29. децембра: ПРОВОДАЦИЈА. Шалда игра у 3 чича, написао Јулије Розен, с немачког превео А. М.

Улазнице могу се добити у позоришној писарници од 9—12 састава пре подне и од 3—5 састава после подне, а увече на каси.

Ко од наших поштованих претплатника жели своја места задржати и за ову представу, мора се изврсити тога ради пријавити у позоришној писарници мајдане до 11 састава пре подне.

ПОЧЕТАК У 7 А СВРШЕТАК У 9 И ПО САХАТА.

5. Plakat za Kir Janu na sceni Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu 1867. Komedija je prvi put izvedena u istom pozorištu 18. avgusta 1861.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

Предавата

Број 7.

У Београду, у уторник 28. Новембра 1867.

У ДВОРАНИ КОЛ „ЕНГЛЕСКЕ КРАЉИЦЕ“

представљање се:

К И Р - Ј А Н Ђ А , или Т В Р Д И Ц А .

Шаљва игра у три реда, с перформом од д. С. Новака.

Л И Ц А :

Кир-Јане, богати трговац
Јуна, његова жеља —
Катица, његова ћијада од прве жеље
Минци, бележник варошића
Кир-Димитрије, трговац —
Петар, слуга под Јане

Служб.
Драг. Ружица.
Анаст. Милковића.
Станишић.
Рашив.
Хаџић.

Збива се у кући Јанеји.

ЦЕНЕ МЕСТА:

Седиште I. реда: 10 гр. — Седиште II. реда: 6 гр. — Седиште са стране
6 гр. — Стаяње 4 гр.

Улазнице могу се добити у дућану Хари-Димитријевих синова,
а увече на каси.

ПОЧТАК РАВНО У 7 А СВРШТАК У 9 ЧАСОВА У ВЕЧ.

15. Plakat za predstavu Sterijine komedije *Rodoljupci*, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu, 31. decembra 1911. Komedija je prvi put prikazana na istoj pozornici 30. decembra 1904.

СРПСКО КРАЉЕВСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТВО

ПРЕДСТАВА 214

ДНЕВНИ ВИ

СТЕРИЈИНО ВЕЧЕ

У БЕОГРАДУ

— У СУБОТУ, 31. ДЕЦЕМБРА 1911, У 5 ЧАСОВА ПО ПОДНЕ —

Аптеоза Јовану Стерији Поповићу

1. Мада ћеши, песам, Ј. Ст. Поповића, чига Ј. С. Тодоровић

2. Јанка Ј. С. Поповићу речи Драгулана Илића чување од Петра Крстевића, чига Ј. С.

(5-ти пут)

РОДОЉУБЦИ

Балкански јадрански у пет дјељењу, из Ј. Ст. Поповића. — Редитељ Г. Ј. Стерији.

Лица:

Жуков, бавник кнеза младића Е. И. Стевојловић
Макета, магног супруга Ген. Јурковић
Макета } макета кнеза Тодоровић
Клок Илић
Шандор Јевришић, макета оца Г. Ј. Стерији
Макета Г. Ј. Стерији

Госпођа Јеленић, макета Јана Поповић
Ујка Шербул, сакримирани тројицни ваз Г. Ј. Тодоровић
Смради Ј. Шаповић
Гардијони Г. Ј. Гравић
Макета Надежда Ј. Бековић
Скорогодица Ј. Станковић
Стерији Ј. Станковић

Након репетиција
Ово дело и да се према оригиналном тексту.

Оркестар Капелник Г. Крстић

1. Увереније Касио, од чепика. ... 2. Живое сестре књажа, мада је Шлемштера. ... 3. Попури из
Максимовићеве песме, из Шлезингера

РЕПЕРТОАР

Недеља, 1. јануара. Дневна представа Госпођа Илића, којом у пет година, написио А. Бисерт, приредио
с француског. — Вечерња представа: Каштана, комад на бројевном јединству у четири чина с новачином, написао
Виктор Станковић. Музичку уредио Г. Ј. Крстић

ЦЕНЕ МЕСТА:

Ложа у партеру	7 дина.
Мала ложа	4 -
Ложа у I галерији	6 -
Ложа у II галерији	4 -
Фотела I ред	2 -
II ред	1-50 -
III ред	1-20 -

Паркет	1 дина.
Шаргер	0-60 -
Балкон I галерије	1-80 -
Седиште I реда	1 -
II реда	0-60 -

Балкон II галерије I ред	1 -
Седиште I реда 0-60 -	-
II реда 0-60 -	-
Балкон III галерије II ред	0-20 -
Седиште III 0-20 -	-

ПОЧЕТАН У 5 ЧАСОВА ПО ПОДНЕ.

18. Plakat za prikaz Zmajevog Šarana, prilikom gostovanja novosadskog Srpskog narodnog pozorišta u Pančevu, 17. februara 1868. Delo je prvi put prikazano prilikom gostovanja u Sremskoj Mitrovici, 20. juna 1864.

СРВСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

У Парижу. У скіфу 17. листопада 1868.

У ДВОРЦИ КОД „ТРУБАЧА“

Проектные схемы

ПРВИ САСТАНАК.

Платим овој у једној размаку, с почињењем до Године првог дана Нове Винограде

JHNS

Драги — — — — — — **Маркович.**
Драги — — — — — — **М. Ганзен.**
Любка, любко юн — — — — — — **Ан Николаевна.**

ПОСЛЕ ОВОГА:

ШАРАН.

Писаръ на първия в юношеския състав от Йозеф Йосифович.

三九八

Васи Димитров, аграр	—	—	—	Телечин.	Прил.	—	—	Болгария.
Али, член пу	—	—	—	Ж. Рашинка.	Други.	—	—	Събитие.
Славко, лек сан, сърпън краевед	—	—	—	Неделкович.	Трети.	сезон	—	—
Салан, учащчка народче	—	—	—	г-жо Й. Марийкович.	Четвърти.	—	—	Ранен.
Фотомака аген	—	—	—	Харин.	Пети.	—	—	Същински.

Збива се у Футогу.

ГОСПОДЈА ЈЕЛЕНА МАРИШКОВИЋ

студије у ролу "САВКЕ" први пут пред почитованију публику.

Фонд се отвара предизвикателството на 12 пъзгаришни представи. Представите ще са: Седмичното в. реди II фор- седмичното II реди и на страна б. о. Представи прики съдържани сърб. прик. певческо дружество. Прик. при- става у предизвикателстви в пъзгари упражнение 26. т. д.

LENA NESTA:

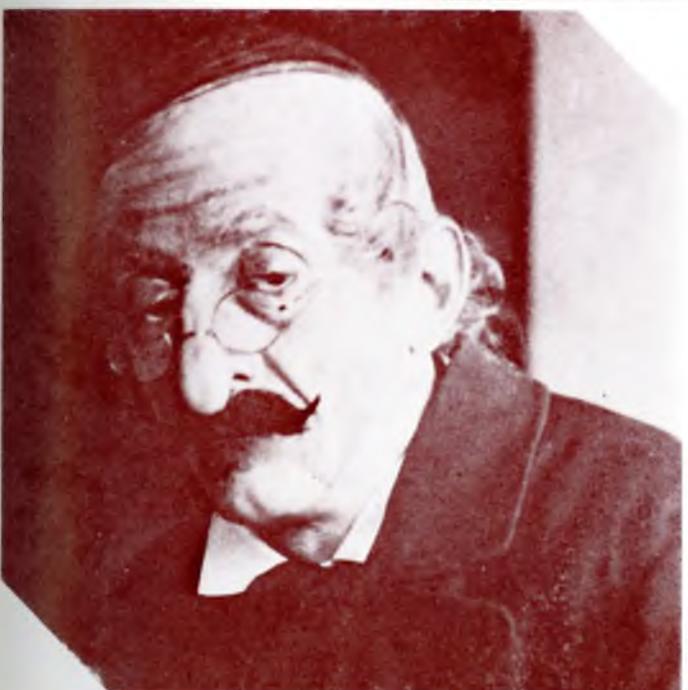
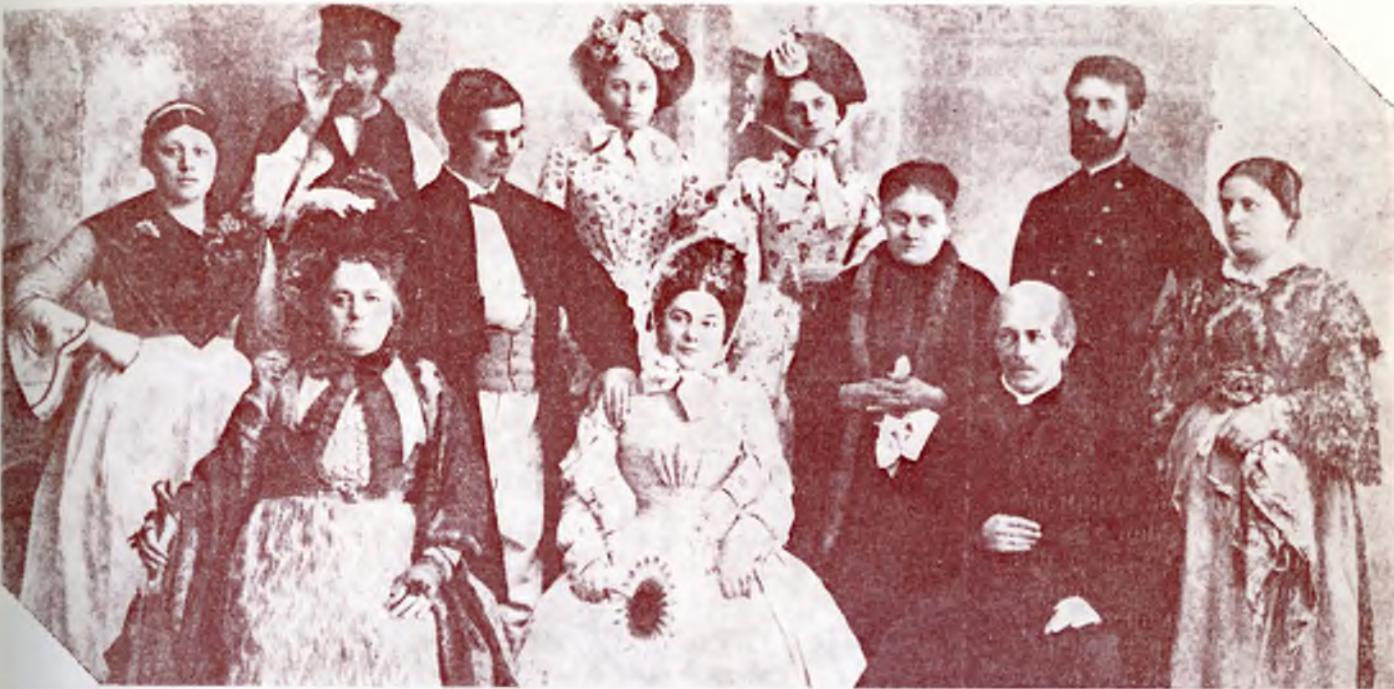
**Седиште I. реда: 80 н. — Седиште II. реда: 60 н. — Седиште на страни 60 н. — Стълба 40 н.
Галерия 20 н.**

Історія земельних відносин в Україні

ПОЧЕТАК РАВНО У 7, САТН У ВЕЧЕ.

9. Glumci Narodnog pozorišta u Beogradu, u kostimima za obnovljene Sterijine komedije. Snimak sa početka 1899. godine. (Videti katalog)
14. Marko Marinković (1890—1968) kao Kir Dima u *Kir Janji*, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu, 1931.

19. Laza Telečki (1839—1873) prvi izrazito realistički srpski glumac, tvorac glumačkih uzora u komedijama Sterije, Ilike Okruglića - Sremca, Zmaja, Trifkovića itd., na novosadskoj i beogradskoj pozornici.

16. Jovan Jovanović - Zmaj (1833—1904)

22. Ilija Okrugić - Sremac (1827—1897), katolički sveštenik i nacionalni radnik, pobornik sloge i jedinstva hrvatskog srpskog naroda, pisac komedija iz sremačkog narodnog života.

23. Plakat za prikaz *Saćurice i šubare* od Ilije Okrugića - Sremca, na sceni Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu, 11. januara 1870. Delo je prvi put izvedeno na istoj pozornici 2. januara 1869.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРНИШТЕ.

ИЗВАН

Претстава 42.

ПРЕТПЛАТЕ.

У Новом Саду у недељу 11 јануара 1870 претстављаје се
У ДВОРANI

„КОД ЦАРИЦЕ ЈЕЛИСАВЕТЕ:“

САЋУРИЦА И ШУБАР.

Изворна шалтина игра у 4 радње с песмама из живота покојне пришке слепачке академије, од Илије Округића Сремца.

(Ово је дело наградио драматички одбор у Загребу са 200 фор. з. в.)

ЧЛВИЧА:

Пантелеја славац, управитељ академије слепачке	Ружић
Арсеније } слепци	Тедечки.
Гајра	Стевановић.
Милош Ђурић, сељак иришки	Лугунерски.
Милка, сестра му	С. Максимовићка.
Милена, драга му	М. Хаџићева.
Стеван Гуљин, солга иришки	Зорић.
Ристо, најдур	Соколовић.
Мјатар, катана ескадрона хусарског у Иригу	Поповић.
Пантер Михај, стражмештар хусарски	М. Суботић.
Јевта Пурић, брица иришки	Бушић.
Кејасер	Харић.
Прва } баба	Ј. Маријковићка.
Друга }	Неделјковићка.
Штуцер.	Србендић.
Фрајла	М. Савићева.
Прва } иришкиња	Ј. Поповићева.
Друга }	К. Савићева.

Дјава се у Иригу.

Улазнице се продају у позоришној писариници, у стани матичном, од 9—12 сајата пре подне и од 3—5 после подне, а после па касн.

У среду 14. јануара као на дан св. Саве спечана престава и то: „КРСТ И КРУНА“ или: „КРУНИСАЊЕ СТЕВАНА НЕМАНИЋА КРАЉА СРПСКОГ.“ Слика из прошlosti српске у 4 раздела с песмама, од дра Јоване Суботића, музика од А. Максимовића.

Ко од наших претплатника жели своја места за ову преставу задржати нека се изврши тога ради пријавити у позоришној писариници најдуже до 11 сајата пре подне.

Позоришне цедуље могу се добити у вече на каси по 5 новч. з. вр.

Почетак равно у 7 а свршетак у пола 10 часова у вече.

СРПСКО НАРОДНО НОВОРИШТЕ.

ИЗВАН

ПРЕДСТАВА 58.

ПРЕТИЛАТЕ.

У НОВОМЕ САДУ У УТОРАК 25 АПРИЛА 1872

У НОВОЈ ПОЗОРИШНОЈ ДВОРANI

ПРВИ ПУТ:

ИЗБИРАЧИЦА.

ШАЛЖИВА ИГРА У 3 ЧИНА С ПРВАЦЕМ, ОД К. ТРИФКОВИЋА.

ОСОБЕ:

Соколовић	Зорић.
Јеца, жена му	Ј. Маринковића.
Мајчица, ћни им	К. Савићева.
Савета, њихова испака	Ј. Хаџићева.
Тимид	Соколовић.
Ката, жена му	Ј. Поповићева.
Милица, ћни им	Ј. Маринковићева.
Бранко, журналиста	Недељковић.
Штанцика	Суботић.
Тошица	Радин.
Јован, послужитељ код Соколовића	Хаџић.

Збива се у Новоме Саду.

У четвртак 27 априла: КОНЦЕРАТ г. ЈОВАНКЕ СТОЈКОВИЋЕВЕ, ученице на клавиру, у горист српском народном позоришту.

Ко од наших претплатника жeli своја места за ову представу задржати, мора се изволити тога ради пријавити у позоришној писарници најдуже до 11 састава пре подне.

Од „Зборника позоришних дела“ изашле су три свеске. У првој је свесци „Школски надзорник,“ у другој „Шаран,“ а у трећој „Честитая“ и „Француско-ирички рат.“ Прве две свеске стоје свака 20, а трећа 30 дновч. а. вр. и могу се добити обдан у позоришној писарници и у вече па каси.

Поједини бројеви овога листа продају се обдан по 5 дновч. а. вр. и то: у трговини Пере Новакића, Паје Миросављевића, Стеве Ратковића и Јоце Филиповића, у срп. народној задружијој штампарији, у позоришној писарници и у вече па каси.

ПОЧЕТАК У 7 И ПО А СВРШЕТАК У 10 САХАТА.

20. Jelisaveta (Jeca) Popović - Dobrinović (1841—1898) tvorac starijih komičnih žena.
27. Kosta Trifković, na slici desno, (1843—1875) kao student prava, okružen prijateljskom porodicom.

ЈЕЦА ДОБРИНОВИЋКА.

24. Pera Dobrinović (1853—1923) kao Pantelija u *Saćurici i šubari* od Ilike Okrugića-Sremca, na sceni Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu, oko 1900.

34. Bogoboj Rucović (1869—1912) tumač uloga zavodnika⁸ i prevrtljivaca u klasičnoj srpskoj komediji, obnovljenoj na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu, krajem prošlog veka (među njima, Tošica u Trifkovićevoj *Izbiračici*).

35. Aleksandar Zlatković (1888—1956), kao Tošica u *Izbiračici* od Koste Trifkovića, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 1921.

32. Lenka Hadžić (1860—1987)

38. Andrija Lukić (1852—1914), kao Živko u posrbljenom mađarskom komadu *Ciganin* od Ede Sigligetija, na sceni Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu 1895.

42. Mihailo Marković (1860—1917), kao Stevan Dragić u Seoskom loli, na sceni Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu 1885.

43. Draga Spasić (1876—1938), kao Jelka Čizmićeva u *Seoskom loli*, na sceni Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu 1897.

44. Pera Dobrinović (1853—1923), kao Mita Kradić u *Seoskom loli*, na sceni Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu 1885.

48. Persa Pavlović (1865—1944), kao Andelija u *Devojačkoj kletvi* od Ljubinka Petrovića, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 1887.

49. Raja Pavlović (1861—1933), kao Jovo u *Devojačkoj kletvi* od Ljubinka Petrovića, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 1887.

Рада Павловић

Лјубинко Петровић

50. Putujući glumci Julka i Mika Bakić, kao Andelija i Jovo u *Devojačkoj kletvi* od Ljubinka Petrovića.
57. Janko Veselinović (1862—1905), u nošnji rodnog mačvanskog kraja.

52. Davorin Jenko (1835—1914) kapelnik - dirigent Narodnog pozorišta u Beogradu, kompozitor muzike za mnoge komade s pevanjem i prve srpske operete *Vračara*.

55. Draga Spasić (1876—1938), kao Vojvorka u prvoj srpskoj opereti *Vračara od Davorina Jenka*, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 1908.

58. Milorad Petrović (1864—1928), kao Zdravko u *Didi od Janka Veselinovića* i Dragomira Brzaka, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 1892.

65. Teodora Arsenović (1885—1960) kao Petra u *Didi*, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 1923.

66. Žanka Stokić (1886—1947), kao Živana u *Didi*, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 1923.

68. Dušan Životić (1892—1964), kao Maksim u *Didi*, na sceni Srpskog vojničkog logorskog pozorišta u Lazuazu (Tunis, Afrika) 1917.

72. Milovan Glišić (1847—1908)

75. Svetislav Dinulović (1855—1923), tvorac glumačkih uzora za mnoge komične tipove u domaćoj komediji na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu.

76. Sava Todorović (1862—1936), prvi izrazito realistički glumac na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu.

77. Julka Jovanović (1846—1939), kao Nera u Glišićevoj *Podvali*, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 1909.

37. Plakat za izvođenje posrbljenog madarskog komada *Stari baka i njegov sin husar*, prilikom gostovanja Srpskog narodnog pozorišta iz Novog Sada u Beogradu, 24. septembra 1867.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

У Београду у Неделу 24. Септембра 1867. године

У ДВОРЦУ КОЛ „СРПСКЕ КРУНЕ“

представља се:

СТАРИ БАКА И ЊЕГОВ СИН ХУСАР.

Позоришта отвори пештаком у 2 одјећа од Ј. Чигерд, у првом, српски костими, у другом, Е. Панчевић, Е. Панчевић.

ЛИЦА:

Примајо, краљ —
Милка, /
Надежа, / певачица
Чича Мара, поуздана бака
Лапко, певач син
Булат, певач
Десица, певачица
Невеста капар

Борик,
С. Максимовић
Рамоно,
Телемо,
Недељкоња,
Марковић,
Драг. Ружића,
Станишић

Хусарски спратчићи
Славко, чланица друже
Прича,
Друга чланица
Трећа,
Прича,
Други чланица
Трећи

Ананд
Д. Ђорђевић
М. Рамоно
А. Максимовић
М. Недељкоња
Славко
Невеста
Булат

Витеши, јунаки, јунаци.

Обави се по седам при радњи у Примајкој битки и седам другим радици у првом, Примајкој и седам при радњи пред радњу у шуми до села у првом Примајкој.

ЦЕНЕ МЕСТА:

Седмите I. реда: 12. пр. — Седмите II. реда: 8. пр. — Стјапче 5. пр.

Установе могу се добити у дувану „Лади-Іонтиријевих“ столови, а у пећи на паси.

Ко би желио своје место задржати, може у напред плаћти за 6 представака по петој цене.

ПОСЧТАК РАВНО У 7, СВРШТАК У $9\frac{1}{2}$ ЧАСОВА У ВЕЧЕ.

КРАЉЕВСКО-СРПСКО

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

76 ПРЕДСТАВА

У ПРЕТПЛАТИ 54

НОВ КОМАД

У Београду, у суботу, 23. априла 1883.

ПОДВАЛА

Комедија у четири чина, с илустрацијом, написана Милованом Ђ. Глишићем. Музика од Димитрија Јокинија — Редитељ Цветко Јанчић.

ЛИЦА

Вуда, приватни адвокат	Чистић	Живан, седак	Бурђенић
Веса, брат Ветовића	Божинић	Радомир, пеханијац	Кизаровић
Сретен, трговац	Лавистасијевић	Драгић, пеханијски помак	Милорадовић
Вука Пупавца	Димитровић	Сима, жена Сретеновића	Григорија
Петко, помоћник /	Рајковић	Млада, јена Петровића	Цветићана
Вадак, пискар /	Ворћенић	Драга, мачер Станковића	Новаковића
Ранко, учитељ	Алтунерски	Става /	Лутумерска
Неша, писар адвокатов	Миљковић	Нера / парашинке	Јовановићева

Правникант, Писмоноша, Гајдаш, Бозаџија, Турски пожар, Седамни седанце, Вароман и карашане, Спирчи, Пандури.

Догађа се у пеној палати, у лето 1874. године.

Први чин под адвоката Вуда; други чин у међувремену под Сретеном; трећи чин под адвокатом Вуда;

Четврти чин на камији пред истакнутим и под адвокатом Вуда;

пети чин, после четири дана, под Сретеном.

ПОЗОРИШНИ ОРКЕСТАР

1. Српски марш, од Мезеа.
2. Југословенске игре, од Ханиса.
3. Српско коло, од Мезеа.

1. Словенски народни, од Цев.
2. Српски потпуви, од Ћапчара.

По члану 13. позоришне уредбе од 1874. године забрањено је пушити у целој згради позоришној.

ЦЕНЕ МЕСТА

Ложа у партеру	12 динара.	I галерија, балкон (1-16)	3 динара.
“ на I галерији	12 “	I “ седиште I реда (17-36)	2 “
“ на II галерији	8 “	I “ “ II “ (37-70)	1,20 “
Партер, седиште I реда (1-57)	2 “	II “ балкон (1-16)	1,50 “
“ “ II “ (58-136)	1,50 “	II “ седиште (16-72)	1 “
“ “ III “ (137-245)	1 “	III “ особено место (1-60)	0,50 “
“ стајање	0,60 “	III “ седиште	0,30 “

ПОЧЕТАК У 8 ЧАСОВА.

79. Dimitrije Ginić (1873—1934), kao Živan u Glišićevoj *Podvali*, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 1926.
81. Aleksandar Zlatković (1888—1956), kao Neša u Glišićevoj *Podvali*, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 1926.

80. Nikola Gošić (1885—1934), kao Vule Pupavac u Glišićevoj *Podvali*, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 1926.

83. Đorđe Babić, putujući glumac, komičar, imitator i improvizator, »otac srpske komike«.

92. Žanka Stokić (1886—1947) kao Jela U zatišju od Uroša Dojčinovića, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 1925.

84. Popularni srpski pisci — članovi književno-umetničkog Odbora Narodnog pozorišta u Beogradu, 1901. (Videti katalog).

91. Ilija Stanojević (1859—1932)

95. Kafana Marger, sastajalište niške boemije, u kojoj je Sremac studirao tipove i prikupljao gradu za svoja dela.

93. Stevan Sremac (1855—1906)

94. Stari Niš, iz vremena kada je u njemu boravio Stevan Sremac.

104 Mikal Nikolić (sa psom Čapom) — prototip Kalče u *Ivkovoj slavi*.

106. Plakat za premijeru *Ivkove slave* u dramatizaciji Stevana Sremca i Dragomira Brzaka, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu, 21. aprila 1901.

СРПСКО-КРАЉЕВСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

ПРЕДСТАВА 77.

У ПРЕТИПЛАТИ 43.

У БЕОГРАДУ, У СУБОТУ 21. АПРИЛА 1901.

ИРВИ НУТ

И В К О В А С Л А В А

Слика из љинког живота у њег чинова, с појамом, написаној Бранку и Сремцу. Музика од Мокрањца.

ЛИПА

Иван Мијалковић, јорданџија г.	Станковић	Цајка, жена му	• • • • •	г-ђа Руцовић		
Михаил Николић Кадић	И. Станковић	Милан Розенцијај	•	г-ђа Руцовић		
Јован Нововић Смук	Д. Јовановић	Лизандре	• • • • •	г-ђа Руцовић		
Митија Јовановић Ђурјак	Наковић	Наталија, жена му	• • • • •	г-ђа Петровићева		
Кеја, Ивкова жена	Стојановић	Куман, пешакоподани наставај г.	Л. Рајкошић	Лена Кулманова	• • • • •	г-ђа Ђурђевића
Сиса Ђукмеџијска, удонаца	Тодоровић	Светосав, практикант	• • • • •	Симирдоловић		
Маријола — Јоли, жена Ђерка г-џа Алексенчика	Марковић	Неко	• • • • •	С. Петровић		
Председник општинског суда г.	Л. Петровић	Митомија, чиракче	• • • • •			
Господин Мирко пешкопар г.	Божковић	Један циганин	• • • • •	Станковић		
Стефка, жена му	Рајкошић	Лаја, стари ченија, касехраст				
Старателски судија	Бодманџац	Чиладжија младих ченија	• •	г-ђа Радуловића		
Жена старателског судије	Југумерска	Зудма	— Антица	{ г-ђа Наковићка		
Трибунилтерант	Рисантијесић	Бара	— Бибер	{ ченије г-џа Петковићева		
Сојка, жена му	Вечерићиц	Ајна	• • • • •	{ г-џа Вечерићац		
Титосан, најнов симби	*	Нандур	• • • • •	И. Јануловић		
Нера Џерин, ветеринар	Новогић					

(Гости, гомње, грађани, деца, пацдури, цигани, свијачи и циганке, ченије (човечи.)

Време: друга половина XIX. века у Нишу.

ОРКЕСТАР:

Капелник — г. Билићки.

- „Александар“ увертира од Јенса.
- „Краљица Драга“ масур од Кубинце.
- „Српско потпури“ од Чижека.
- „Сан“ Нарасера од Бродица.
- „Таково“ Марин од Чижека.

ЦЕНЕ МЕСТА

Ложа у партеру и првој галерији 12 динара; ложа на другој галерији 8 динара. — У партеру: фотеља 3 динара, паркет 2 динара, партер 1,50 динара. — На првој галерији: балкон 3 динара, седиште 1 реда 1,50, седиште II реда 1,20 динара. — На другој галерији: балкон 1,50 динара, сва остала места по 1 динар. — На трећој галерији: сва места по 0,50 динара.

Каса је отворена од 9 до 11 часова пре поље, и у вече у 7 часова.

ПОЧЕТАК У 8 ЧАСОВА, СВРШЕТАК У 11.

118. Plakat za izvođenje *Protekcije* od Branislava Nušića, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 3. decembra 1894. Komedija je prvi put prikazana u istom pozorištu, 30. marta 1889.

КРАЉЕВСКО - СРПСКО

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

230 ПРЕДСТАВА

У ПРЕДСТАВАХ 172

У БЕОГРАДУ, У СУБОТУ, 3 ДВЦЕМБРА 1891

ПРОТЕКЦИЈА

(18-ТИ ПУТ)

Комедија у пет чинова, написао Бранислав Б. Нушић Редитељ: Ђ. Рајковић

ЛИЦА:

Господин министар — Милковић
Персида, његова сестра — грађа Лугумерска
Арагић, његова кћи — грађа Јурковићева
Анна Кукчи, председник суда
из унутрашњости — Јован Јовановић
Савета, његова жена — грађа Јовановићка
Светислава / племенница — грађа Барбари
Лука — племенник — грађа Милковићка
Манојло Кукчи, бивши извр-
шитељ општински — Јован Јовановић

Јованка, јевак ћад — грађа Јанко Јанковић
Милан Ђурић, писар судске
из унутрашњости — Јован Јовановић
Сима Савић, буџурџија — Јован Јанковић
Администратор Јарко Јован
језалт — Јован Јовановић
Кени — Јован Јовановић
Георгије — Јован Јовановић
Практикан — Јован Јовановић
Момак министар — Јован Јовановић

Доба скрашених — Јогаћа со у Београду.
Први, трећи и пети чин код Манојла. — Други и четврти код министра

ОРКЕСТАР

1. Српска зора, марс, од Андрејевића. — 2. Српски кадрил, од Чижека. — 3. Српске потпурије, од Чижека. — 4. Кола Краља Александра, од Андрејевића. — 5. Комичан поезија на склањању, од Ћиројаша.

У подељу, 4. децембра: Дневна представа: „Муки капица”, шаљива чаробна игра у три чина, с песама, написао Фридрих Хол, превод Адам Мандровић. — Нечија представа: „Станоја Гладаш”, трагедија у пет чинова, написао Ђура Јакшић.

Жаса је отворена од 9 до 11 пре по дне и увече у 8 саходата.

Ц Е Н Е:

Ложа у партеру и првој галерији 15 динара, у другој галерији 10 динара. — Партер: седиште 4 динара, паркет 3, седиште I реда 2, седиште II реда 1,50 динара. — Прва галерија: балкон 4 динара, седиште I реда 3, седиште II реда 2 динара. — Друга галерија: балкон 2 динара, седиште I реда 1,50 динара, II реда 1 динар. — Трећа галерија: место 0,50 динара.

Ко жели узети улазницу за један дан раније платиће више за ложе 3 динара, за сотова и балкоње за првој галерији 1 динар, а за сва осталта места по 1/2 парне динарнице.

Почетак у 7 саходата, и спретнак после 10.

112. Glumci putujućeg pozorišta *Zajednica* sa upravnikom Simom Jov. Bunićem (sedi u sredini). (Videti katalog).
121. Prizor iz *Narodnog poslanika* na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu, 1924. (Videti katalog).

122. Žanka Stokić (1886—1947) kao Spirinica u Nušićevom *Narodnom poslaniku*, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 1924.

113. Dimitrije Ginić (1873—1934) kao Hadži Zamfir u *Zoni Zamfirovoj*, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 1924.

126. Ilija Stanojević (1859—1932) kao Jovanča Micić u Nušićevom *Putu oko sveta*, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 1911.

135. Zora Zlatković (1891—1956), kao Persida u Nušićevoj *Protekciji*, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 1930.

133. Persa Pavlović (1865—1944) kao Anda, na premijeri Nušićevog *Sumnjivog lica*.

134. Persa Pavlović (1865—1944) u jednoj od svojih tipičnih i velikih kreacija. (Videti katalog).

138. Branislav Nušić i Žanka Stokić, za koju je napisao naslovnu ulogu u *Gospodi ministarki*, posle premijere ove komedije, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu, 25. maja 1929.

139. Marko Marinković (1890—1968), kao Teča Panta na premijeri *Gospode ministarke*, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 1929.

132. Plakat za premijeru *Sumnjivog lica* od Branislava Nušića, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 29. maja 1923 (Prvo izvođenje ovog dela koje je napisano četrdeset godina ranije).

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ У БЕОГРАДУ

1923

Вечерња представа

У Новој Згради

У уторак, 29 маја

Конференција г. Branislav Ђ. Nušića

Први пут

СУМЊИВО ЛИЦЕ

Комедија у два чина. Написао г. Branislav Ђ. Nušić. Редитељ г. Добриновић

Л И Ц А:

Јордан Јанчић, српски певач	...	г. Добриновић
Абрахам, писац поезије	...	г-ђа Џилковић
Марича, писац поезије	...	г-џа Бодић
Жако	ј) српски	г. Н. Стојановић
Весна	...	г. Н. Георгијевић
Милана) писац	г. Јурић
Таса, пратилаштво	...	г. Савић
Лола	...	г. Маловић
Лависа Жуљија, српски певачица	...	г. Антонијевић
Галда Сојса) трагерија	...	г. Димитријевић
Галда Милана) чарочија	...	г. Роста
Јосе, певач	...	г. Абра

Догађа се у доба кашних оцева у једној пограничној падини.

СВЕТСКИ РАТ

Ферса у једном чину. Написао г. Branislav Ђ. Nušić. Редитељ г. Тодоровић

Л И Ц А:

Арса Поповић, мајор у војсци	...	г. Тодоровић
Тешка, чиновник у индустрији	...	г. Антонијевић
Галда Мата „Болзарина“, трагерија	...	г. Георгијевић
Марича, жена Арсице	...	г-ђа Поповић
Милана, писац поезије	...	г-џа Глатник
Малини, гађа Матице српске, Балгарска члановица	...	г. Стојановић
Ката, службика год Промета	...	г-ђа Тодоровић

Дешава се, прве године по закљученом миру.

Цене* места: Партер доже 150 дни. Партер фотеље 30 дни. Партер седиште 20 дни. Права галерија доже 150 дни. Права галерија балкон 25 дни. Права галерија фотеље I ред 30 дни. Права галерија фотеље II ред 22 дни. Друга галерија доже 110 дни. Друга галерија фотеље 22 дни. Друга галерија седиште I ред 17 дни. Друга галерија седиште II ред 14 дни. Трећа галерија балкон 14 дни. Трећа галерија седиште 9 дни. Трећа галерија стајање 6 дни. Задња галерија 6 дни.

Почетак у 8 часова у вече

136. Plakat za prvi prikaz na sceni Gospode ministarke od Branislava Nušića, u beogradskom Narodnom pozorištu 25. maja 1929.

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

У БЕОГРАДУ

Вечерња представа 246.

НОВА ЗГРАДА

У суботу, 25. маја 1929. год.
(Први пут)

ГОСПОЂА МИНИСТАРКА

Шала у четири чина. Написао Бранислав Ђ. Нушић.
Редитељ г. Јован Ћ.

Л И Ц А:

Сима Поповић	г. Турички
Живка, његова жена	г-да Стокић
Дара, њихова кћерка	г-да Башинаковић
Рака, њихов синичар	г-да Бобић
Чеда Урошевић, њихов зет	г. Н. Гошић
Др. Николовић, секретар Министарства	
Споменик Пословима	г. Драгутиновић
Риста Тодоровић, комарски трговац	г. М. Милутиновић
Пери Каленић	г. Златковић
Пери, пасар на административном	
одељењу	г. Павловић
Ујка Васа	г-ђа Хаџић
Тотић Савија	г-ђа Врбанић
Тотић Дана	г-ђа Ј. Неволић
Крстевић, љека ћин	г-да Паранос
Јова Поп—Арсениј	г-да С. Милутиновић
Течија Палта	г-да Текић
Мама, његов син	
Сона, распутнитељка	г-да Марковић
Течија Јасов	
Сана Нешкић	

родитељи
Жене

Догађа се у доба сусрета прошлог и садашњег века.

Пауза после I и III чина.

Сликар г. Вербенци

Цена места:

У партеру: Ложа 200. Фотеле I реда 45. Фотеле II реда 40. дни. Седиште 30 дни.
I галерија: Ложа 200. Фотеле балк. 45. Фотеле I реда 40. Фотеле II реда 30. дни.
II галерија: Ложа 140. Фотеле балк. 35. Седиште I реда 27. Седиште II реда 20. дни.
III галерија: Балкон 20. Седиште 15 дни. Стјене 10 дни. Задња Галерија 15. дни.

Почетак у 8 часова у вече

Планета Тел. 6-61

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

У БЕОГРАДУ

Вечерња претставаКнезов споменик

У ПЕТАК, 16 СЕПТЕМБРА 1932 ГОД.

(први пут)

МИСТЕР ДОЛАР

Комедија у четири чина. — Написао Бранислав Ђ. Нушић

Редитељ г. Кулунџић

ЛИЦА:

Гостодин претседник клуба ...
 Гостодин Матковић
 Редактор листа „Листа“
 Професор
 Гостодин из угледне породице
 Гостодин који отекује белато наследство
 Гостодин бек скрупула
 Гостодин са до рима велима
 Извештавач поштодин
 Један каубаски обдорник
 Гостодин саветник без репутације
 Џија саветникоподатак је
 Гостодин модел Ната
 Гостодин ојогот је много штапље
 Гостодин са скромним подвигом
 Гостодин који је дебела на 3.200 метара
 Једна дама претседничка

г. Богдан
 г. Н. Гошћић
 г. Петровић
 г. Антонијевић
 г. Стојановић
 г. Милошевић
 г. Драгутиновић
 г. Садрић
 г. Васић
 г. Лукавић
 г. Попаковић
 г. Ја. Микулчић
 г. Џија Текић
 г. Џија Харић
 г. Џија А. Ђокановић
 г. Џија Петровић
 г. Џија М. Поповић

Нина, госпођица из врло угледне породице ... — — —
 Постолова жена — — —
 Маришка, собарница — — —
 Једна некачница — — —
 Претседник певачког друштва — — —
 Оперски певач — — —
 II) — — —
 II) гост — — —
 III) — — —
 IV) — — —
 I) — — —
 II) познапар — — —
 III) — — —
 II) фотографски репортер — — —
 Жен. келнер у каубу — — —
 Момак код Матковића — — —

г. Џа Перовић
 г. Џа Стокић
 г. Џа Н. Микулчић
 г. Џа Башњаковић
 г. М. Маринковић
 г. Семененко
 г. Џушановић
 г. Н. Јовањић
 г. Н. Поповић
 г. Џа Маринковић
 г. Н. Јовановић
 г. Поповић
 г. Џонконић
 г. Џајиковић
 г. Џа Маринковић
 г. Џ. Златковић
 г. Хет

Чланови и чланице кауба. — Келери. — Сварачи. —

Гости, деца и т. д.

Одбор постоје II и III чина

Декор по нацрту г. Белојанског

Телефон апаратура из радије „Радиотон“, Објавитељ Ненад Ћ.

ЦЕНЕ МЕСТА:

У партеру: Ложа 200 дина. Фотеле I ред 45 дина. Фотеле II ред 40 дина. Седиште 30 дина
 I галерији: Ложа 200 д. Фотеле у балк. 45 дни. Фотеле I реда 30 д. Фотеле II ред 20 д.
 II галерији: Ложа 100 д. Фотеле у балк. 25 дни. Седиште I ред 20 д. Седиште II ред 15 д.
 III галерији: Балкон 15 динара. Седиште 8 дни. Ставање 5 дни. Задња Галерија 4 дни.

Почетак у 8 часова увече, спретак у 11

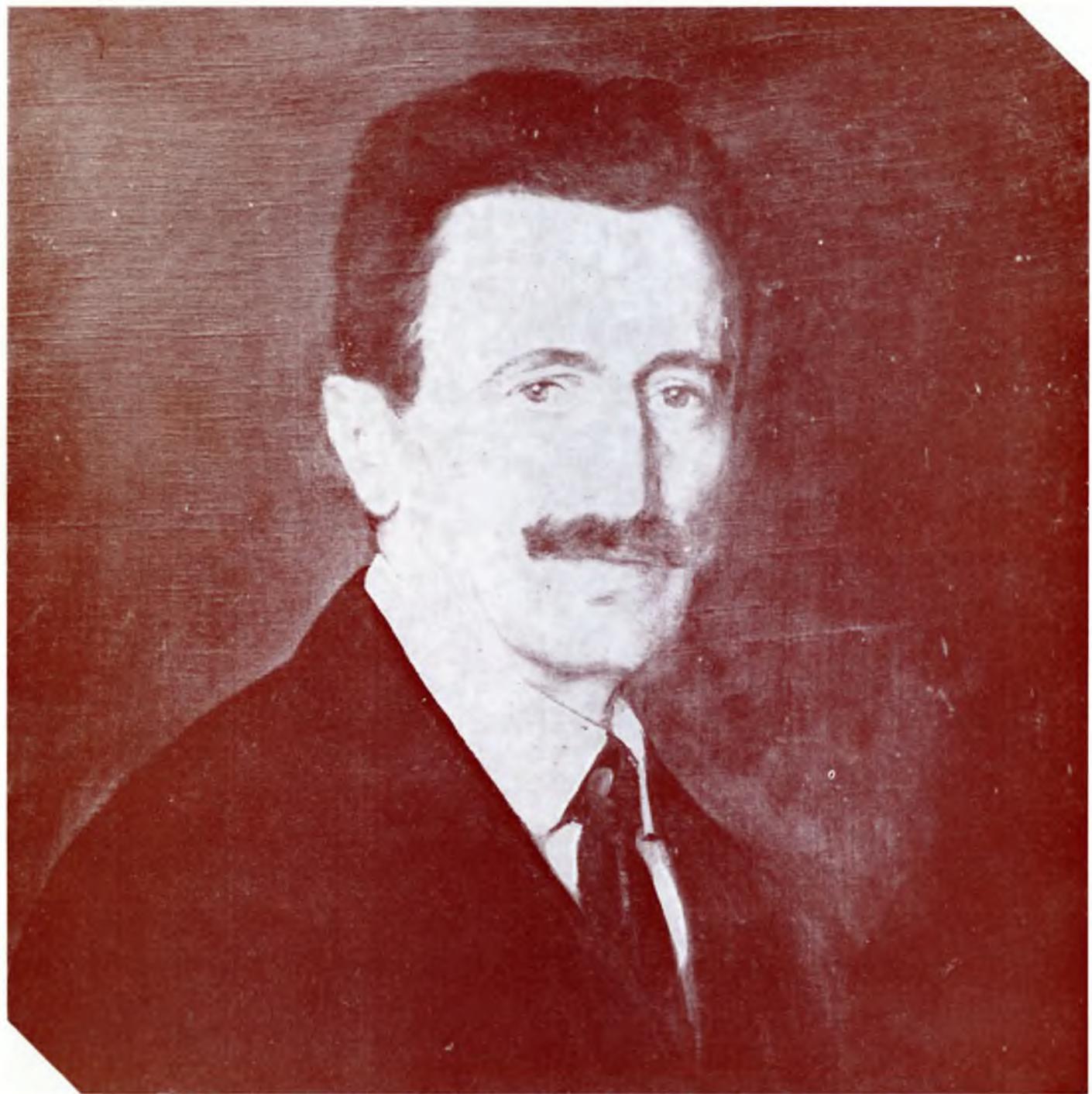
141. Scena sa premijere Nušićeve *Ožalošćene porodice* u beogradskom Narodnom pozorištu 28. novembra 1934. (Videti katalog).

143. Scena sa premijere Nušićevog *Pokojnika* u beogradskom Narodnom pozorištu 18. novembra 1937. (Videti katalog).

116. Branislav Nušić (1864—1938), portret, rad Uroša Predića
1923.

1. Jovan Sterija Popović (1806—1856), portret. Rad Jovana Popovića. Original, svojina Narodnog muzeja u Beogradu. Pisac istorijskih drama i komedija *Laža i paralaža*, *Pokondirena tikva*, *Zla žena*, *Tvrđica ili Kir Janja*, *Volšebni magarac*, *Džandrljiv muž*, *Prevara za prevaru*, *Ženidba i udadba*, *Beograd nekad i sad*, *Rodoljupci*. Osnivač srpske komedije karaktera i naravi, prvi klasični komediograf u srpskoj književnosti.

2. *Laža i paralaža*, naslovna strana rukopisa, faksimil. Prva Sterijina komedija, štampana 1830, prikazivana na diletaantskim i profesionalnim scenama od tridesetih godina prošlog veka.

Naći će se, može biti, gdikođi od čitatelja moji koji su naravi Aleksi shodni; a biće i čitateljica, koje su kao Jelica vospitane. Ovima ako delce moje malo mozak osoli, ja ću se radovati i mome trudu čestitati sreću (Iz Sterijinog predgovora *Laži i paralaži*, Vršac 1830).

Ovaj komad preporučili bi našim lepoticama za prilježno posećivanje, jer mnogo štošta u njemu podpuno važi i za današnje »Jelice«. Eno baš to veče pri izlasku iz dvorane bismo tako sretni čuti jednu ovađašnju srbsku gospodu gde sa svojom gospodicom kćeri nemački govor, po svoj prilici da bi ljudi videli, da i u Novom Sadu ima Srbkinja, koje su tako »vospitane« da znaju i hrđavo nemački govoriti... (Novosadska *Danica* od 10. decembra 1860, povodom prikaza *Laže i paralaže* u toku gostovanja putujuće trupe Jovana Kneževića).

3. Plakat za *Pokondirenu tikvu* na sceni SNP 27. decembra 1881. Komedija je napisana 1837, štampana 1838, prvi put prikazana verovatno na sceni novosadskog *Letećeg diletaantskog pozorišta* 1838.

ili 1839, zatim na sceni beogradskog *Teatra na Đumruku* 1842, u SNP 1861, u NP 1870. Vidite, frajlice, ja dođem na primer k vam na posjećenje, vi mi taki počnete uši nabijati, kako vas je šnajder prevario, nije vam načinio aljinu po poslednjem žurnalu. Kako se onaj i onaj grobo pokazao, u komplimentu dva prsta falio od mere; kako je neka drugarica na balu nameštala lokne, u igri izgubila takt; i ovakove stvari tisućama. Na ovakav razgovor šta znam drugo raditi, nego smejeti se, a smejeti se bez vas, bilo bi od mene grobijanstvo; moram i vas, kao što vi zovete, unerholtovati, i tako unerholtujući vas i prepovedujući što sam koje gdi čuo i video, izlazi Pokondirena Tikva. Jel tako gospodična? (Iz Sterijinog predgovora *Pokondirenoj tikvi*, Vršac 1830).

Publike je na ovo predstavljanje toliko navalilo bilo, da je naša dosta prostrani teatr dubkom pun bio, i mnogi su se na prazno moralni vratiti. Gospoda Draginja Popovića — Ružićka (kao Fema) nesravnjeno je igrala... (*Danica*, povodom gostovanja SNP u Velikom Bečkereku 1862).

Pokondirena tikva mora srpsku publiku zanimati. Ona im ne iznosi romantične i karakterne slike francuske, ona ne iznosi pred nas tragične junake engleske — ona nam prikazuje nas same! (Pozorište, 1881/2).

4. Draginja Ružić (1834—1905), tvorac naslovnih likova u srpskoj komediji na sceni SNP: Fema u *Pokondirenoj tikvi*, Sultana u *Zloj ženi*, Juca u *Kir Janji*, Evica u *Laži i Paralaži*, Mila u Trifkovićevoj istoimenoj slici po nemačkom uzoru, itd.

U Ružićki se ogleda najživlje onaj stari duh, koji bez razmetljivosti i podlosti, prirodnim, živim bojama crta i ismeva satirične slike naših slabosti i budalaština, i zaodeva ih dobroćudnošću, bodljikavom šalom i pikantnim peckanjem. Ona stoji sama u srpskom pozorišnom svetu u toj struci koju je ona na pozornici stvorila.... Pa kako tek lepo, sa svim iz duše, peva srpske pesme. Tako srpski ne ume pevati niko osim nje.... Njena slava prinosila bi se danas po celoj Jevropi, da je

Katalog

htela ostaviti svoj mili zavičaj, pa da je otišla u veliki svet kamo su je zivkali i pozivali. Ona je ostala među svojima pa se zadovoljila time, da razveseli i zanese pesmom svojom srpski svet (*Pozorište*, 1886).

5. Plakat za *Kir Janju* na sceni SNP 28. novembra 1867. Delo je prvi put štampano 1837. (drugo izdanje 1838); prvi put je prikazano na sceni novosadskog *Letećeg diletantanskog pozorišta* 1838; u SNP 1861; u NP 1870.

Moje je namerenije pri pisanju *Tvrdice* bilo, uzimajući navlastito na rasuđenije malo, bolje reći nikakvo čсло komedija na našem jeziku, takovo delo napisati, koje bi čitatelja ili gledatelja (jer je vreme, mislim, da se i kod nas teatri zavedu) na zevanje ne nateralo, no paće časove mu briga i domaći nezgoda pune razgalilo, a pritom — ako uši slušati ima — i nauk življenja pridodalo. (Sterija u predgovoru prvom izdanju *Tvrdice* ili *Kir Janje*, 1837).

Pri povtovitelnom izdavanju veselog ovog pozorišta ništa drugo ne mislim, osim da ono, prilikom prvog izdanja zadobiveno već blagovolenije, i sada, i dalje zadrži, i radovaču se ako delo ovo kadro bude moje ime i u pozniye vekove s istim dejstvom, koje sad proizvodi, preneti i zadržati. (Sterija u predgovoru drugom izdanju *Tvrdice* ili *Kir Janje*, 1838).

6. Pera Dobrinović (1853—1923) kao *Kir Janja* koga je tumačio na sceni SNP od 1879; i prilikom gostovanja u NP (1883, 1885, 1892, 1901, 1905) i od stupanja u NP 1913. Fotografija iz 1901.

Vrhunac u prikazivanju svom postigao je kad je, u dva maha gledao svoj novac, kad je u njemu uživao, kad je drhtao za njim, kad je ono u golemoj strasti razrogao oči, hoteci tim da u jedared pregleda blago svoje, kad je glasom drhtao, bojeći se unapred, e može doći trenutak, da se na veki rastavi od njega; u desperatnoj situaciji, kad je opazio u ruci lažne banke, kad je nabrajao načine kako da se ubije jer ne može da podnese gubitak, a i mogućnost da će ga ikad poharati »pustaljije« (*Pozorište* 1879).

Onaj zgrčeni starčić, koji u novcu vidi sve i sva na svetu; ono grabiljivo sevanje očiju, čim se o tuđem novcu povede reč; ona maskirana bojavljivost kad je govor o njegovom blagu; ona odularenata strast kad pri zaključanim vratima posmatra svoje dukate; oni čisto zverski skokovi kad na koga sumnja; ona rafinirana lukavost kad hoće koga da obmane; onaj cincarsko-srpski jezik — sve to, koje baš *Kir Janju* osobitim karakterom pravi, našlo je majstorskog interpreta u g. Dobrinoviću (*Pozorište* 1881/2).

7. Plakat za *Kir Janju* na sceni NP 1870. Delo je prvi put izvedeno u Beogradu 1841. godine (u Teatru na Đumruku), a na sceni NP 4. februara 1870. sa Aleksom Savićem u naslovnoj ulozi.

Naš narod s takvim je zadovoljstvom čitao ovu komediju da je onda redak Srbin bio, kome nije ista poznata bila i koji nebi nešto iz nje na pamet izgovoriti znao. I danas još svakog tvrdicu u Srbiji *Kir Janjom* nazivlju, pa i sam Popović bio je u Beogradu uobičaše više poznat pod imenom *Kir Janje*, nego Popović. Čitatelji nisu u ovoj komediji tražili opšte crte

karaktera tvrdice, lepe situacije, komične zaplete pa ni samog komičnog kao kod Aristotela i Šekspira, njima su Popovićeve komedije bile nešto novo donda nepoznato, a počem je *Kir Janja* snimak dejstvitelnog, njima po većoj časti poznatog života bio, to im se morao dopasti... (Đorđe Maletić u *Podunavci*, 1856. godine, o popularnosti *Kir Janje* kod srpske publike).

8. Ilija Stanojević (1859—1932), popularni tumač *Kir Janje* u NP na prelazu dva stoljeća.

Publika prostro ne zna, gdje više da mu se divi, ili u momentima kad tvrdići, kad strepi da ga ko ne opazi pri prebrojavanju svojih zlatnih dukata, ili u momentima kad ga nesreće zadešavaju i kad toliko očajava, da je gotov otrovati se. Naročito je u trećem činu sjajan, ondje gdje pred Mišićem, natarošem, kleči i moli, da ga ne vodi u varošku kuću i gdje se pogoda sa njime zbog udaje kćerine. Čičin *Kir Janja* ostaće za dugo u pameti Srba Mostaraca, niti će se moći lako zaboraviti (Dopis iz Mostara u *Pozorišnom listu* 1901, povodom gostovanja I. Stanojevića).

Kir Janja je toliko popularan da je ušao i u poslovicu. Mi ga svi znamo, neko po čitanju, neko po raznim glumcima koji su ga predstavljali. Mi danas u Beogradu znamo ga po Iliju Stanojeviću... Ova njegova tvorevina spada u najizrađenije uloge u narodnom repertoaru srpskog pozorišta, i na taj je način, jedna od ono malo pravih tekovina svekolike naše glumačke umetnosti... Beogradski *Kir Janja* je odista sjajan, gestovi su mu prostrani i obimni, okretan je, živ i simpatičan, jer dolazi od bogato obdarjenog komičara, kome je igra neobično živopisna, reljefna, sva u spoljnim efektima... Ilija Stanojević je *Kir Janja* naše generacije, kao što su glumci pre njega *Kir Janje* svojih generacija. Kako se ta uloga da učiti, i kako komad ne stari, doći će novi, možda drukčiji (premda u našem pozorištu, ako nema škole, ima neke latentne tradicije, te i Iliju Stanojević ima verovatno dosta što je nasledio). Tim budućim ja želim da svojim suvremenicima pribave toliko uživanja koliko nama danas naš Iliju Stanojević (Dragomir Janković, 1901).

9. Glumci u kostimima za Sterijine komedije, obnovljene na sceni NP 1898: Mileva (Rašić) Radulović, Fema u *Pokondirenoj tikvi*; Zorka Todosić, Sultana u *Zloj ženi*; Sava Todorović, *Kir Janja*; Ljubica (Lujza) Stanojević, Persida u *Zloj ženi*; Ilija Stanojević, Sreta čizmar u *Zloj ženi*; Dragutin Petrović, Graf Trific u *Zloj ženi*; Jelena (Lena) Gavrilović, Pijada u *Beograd nekad i sad* (po sećanjima, najautentičnija Pijada na sceni NP); Sofija Coca Đorđević, Ljuba u *Beograd nekad i sad*; Julka Jovanović, Stana u *Beograd nekad i sad*; Bogoboj Rucović, Velimir u *Beograd nekad i sad*; Persa Pavlović, Pela u *Zloj ženi*. Grupni snimak sa početka 1899.

Način na koji su Bogoboj Rucović, Ilija Stanojević, Sava Todorović, Zorka Todosić, Persa Pavlović i Sofija Đorđević oživeli na pozornici Beograd nekad i sad, Lažu i paralažu, Pokondirenu tikvu, Zlu ženu i Izbiraćicu, ostaje kao svedočanstvo raskoši temperamenta, fantazije i virtuoznosti glume (Milan Grol).

Niko na svima srpskim pozornicama nije bolje od Jelene Gavrilović predstavio kačiperku Pijadu kojoj se Sterija rugao. Ona je umela da svojom pojmom i svojom igrom vaskrsne čitavo jedno vreme (K. Luković, 1911).

10. Mileva Rašić — Radulović (1844—1909), realistički tumač niza uloga u domaćoj i posrbljenoj komediji na novosadskoj i beogradskoj pozornici: Ana u Zmajevom Šaranu (igrala je oko 40 godina), Gospođica u Okruglićevoj Saćurici i šubari (igrala je oko 34 godine), Rakila u Ciganinu, Kradićka u Seoskom loli, Mekićka u Vojničkom beguncu, Baba Hrka u Vračari, Žena u Protekciji, Sara u Pokondirenoj tikvi.

U repertoar starih žena Mileva Radulović nije ušla samo po dužnosti nego po jednoj čudnoj strasti za komične crte svojih ozloglašenih, okorelih svekra, tašta, zlih mačeha i velike serije torokuša, ogovaračica, spletkašica, kačipernih usedelica i baba-manjaka, koje je Mileva Radulović nalazila kao prirodne fisionomije u svima redovima društva (Milan Grol).

11. Zorka Todosić (1864—1936), kao Sultana u Sterijinoj *Zloj ženi*, na sceni NP 1898. Vodeća glumica beogradskog repertoara s pevanjem: od slika iz narodnog života, preko vodvilja, do operete i opere. Iстакла се и у домаћој комедији, нарочито у Sterijinim i Trifkovićevim delima при обнови класичног домаћег репертоара, крајем прошлог и почетком овог стоећа.

12. Persa Pavlović (1865—1944), kao Stanija u Sterijinoj komediji *Beograd nekad i sad*, на sceni NP 1923. Овом улогом је обележила 40. годишњицу глумаčkog rada.

Нећу никада заборавити представу Sterijine jednočinke Beograd nekad i sad u kojoj je Persa Pavlović umetnošću hudožestvenika dala tip stare srpske majke (ranije decenijama angažovana u popularnim komadima s pevanjem, i tek sad наšla svoj fah u starim patrijarhalnim tipovima). Ona ће i докније, у Strindbergovoj drami *Otac* (изведену 1914) datinezaboravni lik dojkinje. Tu se njena umetnost mogla takmičiti jedino sa stvaralačkom snagom Pere Dobrinovića (Iz sećanja reditelja Milutina Čekića).

13. Zora Zlatković (1891—1956), kao Pijada u Sterijinoj komediji *Beograd nekad i sad*, на sceni NP 1923.

14. Marko Marinković (1890—1968), kao Kir Dima u *Kir Janji*, на sceni NP 1931.

Tu je bio vrhunac realizma i vrhunac umetničke vrednosti ove predstave. Trenutak kada on dobija deset hiljada forinti šajna na zajam od Kir Janje, kada prati očima svaku odbrojanu banknotu i rukama podrhtava grčeći prste, a sedi onako skupljen na sanduku, predstavlja scenu kojoj bi pljeskao i najbolji član

predratnog Moskovskog hudožestvenog teatra (Živojin Vukadinović, 1931).

Vrlo impresivan u svojoj roli Ćir Dime bio je g. Marinković. Kakva maestralna epizoda!... Sa očima stisnutim u dve lukave pukotine, kao da su pod većitim zasenjivanjem zlata, sa licem zgrčenim u pohlepnu grimasu mamonskih strasti, on je bio od svoga ulaska na scenu jedna stravična nakaza perfidije novca. Svakako, od vremena Milana Stojčevića i Mike Ristića beogradска scena nije imala odličnijeg tumača epizoda (Dušan Krunić).

15. Plakat za izvođenje Sterijine komedije *Rodoljupci*, na sceni NP 31. decembra 1911. *Rodoljupce* je Sterija napisao u Vršcu između 1849. i 1856; delo je decenijama ostalo u rukopisu i prvi put je prikazano u Beogradu, na sceni NP 30. decembra 1904, u vreme scenske obnove klasičnog domaćeg repertoara.

16. Jovan Jovanović Zmaj (1833—1904). Popularni pesnik i pisac komedije *Šaran* koja je prvi put izvedena 20. juna 1864, prilikom gostovanja SNP u Sremskoj Mitrovici; zatim je prikazivana na svim srpskim pozornicama. Fotografija iz Zmajeve mladosti.

17. Stara basna *Lav i lisica*, Zmajev autograf. Svojina Muzeja grada Beograda.

18. Plakat za Zmajevog Šarana, prilikom gostovanja SNP u Pančevu 17. februara 1868. Vrlo dobra je bila Jeca Popovićeva (kao Ana u Šaranu). To je uloga njezine struke i zasluguje pohvalu naročito stoga što ne beše suviše »realistična« nego onako kako ištu pravila glumionice, a to je idealistički malo. Panta (koga je tumačio Đorđe Sokolović) nije dosegao svojih uzora — Lazu Telečkoga i Dimitrija Ružića... Uopšte, ne treba smetnuti s uma, da na glumionice ne treba biti suviše prirođan; jedenje, pijenje, pušenje, poljubac itd. — sve se to više obeleži, »markira« (Pozorište, 1872).

19. Laza Telečki (1839—1873), prvi srpski izrazito realistički glumac u jeku romantizma na sceni, tvorac scenskih uzora za likove u komedijama Sterije, Zmaja, Trifkovića, Okruglića-Sremca i dr., na novosadskoj i beogradskoj pozornici.

Davno su već uveli venci, što si ih po celome srpstvu nadobijao za tvoje prikaze tipova iz našeg narodnog života, ali nikada neće uvenuti venac glumačke slave, što si ga stekao u narodu svome prirodnom, umetničkom igrom svojom na pozornici (Antonije Hadžić, prilikom osvećenja spomenika Telečkome, 1879).

20. Jelisaveta Popović-Dobrinović (1841—1898), Sara u Pokondirenoj tikvi, Ana u Šaranu, Petrovićka

u *Francusko-pruskom ratu*, itd., na novosadskoj sceni. Stupila je u SNP 1868, pod uslovom da igra samo starije žene. Niko do tada kao ona nije umeo da prikaže ženske tipove iz našeg narodnog života: punice, strine, zlojezične i zlojedljive žene, spletkašice, brbljuše, čankolize, oštrocunde i rojtanske pokondirene tikve (po dr. Mihovilu Tomandlu).

Te tipove iz našeg društvenog života za čudo što ume verno i vešto da izvodi; dosta je da se pojavi na pozornici pa da te odmah zadobije prirodnom i istinitom igrom svojom. U tome mogle bi se na nju ugledati mnoge naše glumice, koje čim stupe na pozornicu odmah postaju neprirodne, pa se stanu prenemagati i uspijati na veliku radost i veselje svetu na — galeriji! (Pozorište, 1890, u prikazu *Ciganina* sa Popovićevom u ulozi jezične ciganke Rahile).

Ona prikazuje svoje uloge prirodno i istinito, i ne traži da igrom svojom proizvede efekat ili pljeskanje. Ona se nikad ne ističe svojom ulogom napred, da od štete bude igri ostalih prikazivača i utisku komada u celini (Pozorište, 1895, povodom 25. godišnjice umetničkog rada Jece Popović-Dobrinović).

21. Dimitrije Ružić (1841—1912), protagonist romantičarskog tipa u klasičnim i istorijskim dramama na novosadskoj sceni, realistički tumač niza likova u komedijama iz našeg seoskog i gradskog života Okruglića-Sremca, Zmaja Trifkovića, itd.

Kao gruntaš Petrović (u *Francusko-pruskom ratu* od Koste Trifkovića) Ružić je bio — čista slika iz života: svaka reč, svaki pokret, na njemu beše specifično srpski... (Pozorište, 1872).

Predstava (Trifkovićeve šale *Tera opoziciju*) išla je tako živo i skladno da ni za časak nismo mogli ni pomisliti da se to sada ne zbiva u Novom Sadu. Zasluga je svih glumaca, a naročito Ružića koji je bio pravi majstor Čira, mišlju i personom... (Pozorište, 1876).

22. Ilija Okruglić-Sremac (1827—1897), katolički sveštenik, vatreni pobornik jedinstva i sloge među našim narodima, pisac popularnih komedija iz sremačkog narodnog života: *Saćurica i šubara*, *Grabancijaši*, *Unjkava komedija*, Šokica. Najveći uspeh postigla je *Saćurica i šubara* za čija su brojna prikazivanja vezane mnoge znamenite glumačke kreacije na novosadskoj i beogradskoj pozornici. Šta je to što već tolike godine neodoljivom moću privlači našu publiku ovom komadu?... Pop-Ilija poznaje veoma dobro naš narod. On zna njegove misli i osećaje, poznaje njegov govor i običaje, razume tu svaki mig i pokret. I to svoje znanje, poznavanje i razumevanje izneo nam je u Saćurici i šubari. Verno pogodeni tipovi narodni, i lokalni i etnografski kolorit — to je siona basma, kojom pop-Ilija dočarava svet u pozorištu... (Pozorište, 1890).

23. Plakat za predstavu *Saćurice i šubare* na sceni SNP 11. januara 1870.

Drame iz društvenog života veoma su retke u našoj književnosti; nema ih više od 5 do 6. Pa iako nisu savremenog dramatskog sklopa, ipak pokoja je, kao ova, verno ogledalo jednog dela našeg društva; ne je bez idealisanog osećanja, a začinjena je humorom i dosetkom, običajima, pesmom, svirkom i igrom narodnom. Publika je primila s odusevljenjem poznato joj delo i predstavu, i izazivala na kraju piscu sve dotle dok upravljač pozorišni ne je u ime piščeve zahvalio publici. (Pozorište, 1872).

24. Pera Dobrinović kao Panta u *Saćurici i šubari* od Ilike Okruglića-Sremca na sceni SNP, oko 1890.

Što se ova gluma tako posećuje znak je da je dobra i da naš svet vrlo rado gleda na pozornici sebe i svoju okolinu... Ovaka dela ne propadaju nikako, kao neka koja su prevod sa drugih jezika i kojima je predmet uzet iz stranih naroda koji su daleko od nas. Naša publika uživa većinom u pozorišnim delima iz svoje sredine, ili bar iz svoje blizine; još nikako ne može da se oprijatelji sa modernim stranim delima, i zbog tog zaceleo i ne prima ni bolje strane glume (tj. dela) tako rado, kao uopšte glume, koje se približuju tipovima iz našeg narodnog života. O tome se mogla i pozorišna uprava uveriti (Pozorište, 1886).

25. Kosta Trifković (1843—1875), portret. Kopija po crtežu Paje Jovanovića. Pisac slika iz života i šaljivih igara za repertoar SNP: *Francusko-pruski rat* (izveden 1870), *Mladost Dositeja Obradovića*, *Čestitam, Na badnji dan*, *Školski nadzornik* (1871), *Mila* po nemačkom originalu, *Izbiračica*, *Ni briješa* po italijanskom uzoru (1872), *Ljubavno pismo* (1873), *Tera opoziciju*, *Pola vina pola vode* (1876).

26. *Ljubavno pismo*, u prvoj verziji. Naslovna strana Trifkovićevog rukopisa. Original, svojina Vojvođanskog muzeja u Novom Sadu.

Retko kad da Trifkovićevim igrama škodi nova podela uloga. Brzo se i lako uigra u njih svaki novajlja, jer Trifkovićevim prilikama ne treba mučnog tumačenja, tumače se one same, jer je u njima život, istina, prilike su to s kakvima se s dana u dan sretamo, pa da im onda ne bi čovek kadar bio dati izraza (Pozorište, 1885).

27. Kosta Trifković kao student prava, okružen prijateljskom porodicom. Fotografija.

28. Plakat za premijeru šaljive igre *Francusko-pruski rat*, prilikom gostovanja SNP u Pančevu, 3. novembra 1870.

Kosta Trifković se u svojim delima maša za naš život... Mi mislimo kao i pisac da skladnom komikom treba popravljati mane. Kosta Trifković latio se komike da ismeje preterane i nepozvate naše političare (Pozorište, 1872).

29. Plakat za premijeru *Izbiračice*, na sceni SNP u Novom Sadu, 25. aprila 1872.

Ovo je slika iz našeg varoškog života... Ovo ne je samo verna fotografija sadašnjih stanja naših, nego ima i svoj kolorit, i lepo je u prvom činu upletena društvena igra »zaloge«. Istina ne je francuski komad od efekta, ali odgovara našim potrebama... ima dosetke i života (Pozorište, 1872).

30. Katica Savić, prva Malčika u *Izbiračici* na sceni SNP, 1872.

31. Plakat za Trifkovićeve komedije *Školski nadzornik* i *Čestitam*, sa gostovanja SNP u Vukovaru, 13. maja 1872.

Školski nadzornik je izvrstan plod narodnog duha, te ga skroz projejava onaj narodni humor, koji retko kad nalazimo kod stranih pisaca... Novim životom zadahnuo je Kosta Trifković našu više puta malaksalu narodnu snagu na književnom polju... (Zagrebačke *Narodne novine*, povodom prikaza *Školskog nadzornika* na sceni HNK, oktobra 1872).

32. Lenka Hadžić (1860—1897), kreator glavnih uloga u istorijskoj i klasičnoj drami, na sceni SNP, zatim u domaćoj i posrbljenoj komediji: *Malčika i Saveta u Izbičici*, *Sofija u Ljubavnom pismu*, *Jelka u Seoskom loli*, *Milka u Starom baki i njegovom sinu husaru*, *Ružica u Ciganinu*, *Jelka u Prkosu*, *Jula u Vojničkom beguncu*, itd.

Prirodošću svoje prikazivačke igre i jasnim i uvek razumljivim govorom, Lenka Hadžić je osiguravala sebi uspeh u pozorišnom svetu kome je bila ljubimica. Mnoge i mnoge uloge njene žive i živeće u uspomeni svakog, jer ih je znala zadahnuti pravom psihičkom istinitošću, nekim intenzivnim izrazom, tako da joj je igra svakad bila u skladu sa situacijom i prikazanim karakterom (Pozorište, 1897).

33. Milka Marković (1869—1930), naslednica uloga Lenke Hadžić u klasičnom i modernom repertoaru, kao i u domaćoj komediji na sceni SNP.

34. Bogoboj Rucović (1869—1912), kreator uloga zavodnika i prevrtljivaca u klasičnoj srpskoj komediji na sceni NP. Među njima i Tošica u Trifkovićevoj *Izbiračici*.

Njegova vrlo simpatična pojava, njegova osobita gipkost i okretnost u radnji, njegova inteligentnost, a naročito njegova vrlo jaka psihička moć da se potpunice uživi u svaku svoju ulogu, čini ga velikim. On je ljubimac niške publike i svaki onaj, koji ima ukusa za modernu glumu, odvajajući strogo galeriji dopadljiva prenemaganja bezdarnih lakrdijaša i patetične deklamacije monotonih i drvenastih deklamatora od pravog i istinskog glumačkog talenta, prosti mora ga voleti... (*Glasnik niške trgovачke omladine* iz 1896).

35. Aleksandar Zlatković (1890—1956), kao Tošica u Trifkovićevoj *Izbiračici*, na sceni NP 1921.

36. Joakim Vujić (1772—1847), pokretač novog pozorišnog života u Srba početkom prošlog veka. Preveo s nemačkog i mađarskog jezika oko trideset pozorišnih komada koje je posrbljavao, odnosno prilagođavao prilikama i ljudima svoje sredine i na taj način ispunjavao prazninu u izvornom komediografskom stvaralaštvu. Fotografija.

37. Plakat za prikaz posrbljenog mađarskog komada *Stari baka i njegov sin husar* od Jožefa Sigetija, u preradi Jovana Đorđevića, sa umetnutim bačkim pesmama, na sceni SNP 24. septembra 1867. Jedan od najpopularnijih posrbljenih komada u toku nekoliko decenija.

Ima već desetak i više godina kako se ovaj komad predstavlja na našoj pozornici, pa ipak ga tako rado gledamo kao da se prikazuje prvi put. A kako da nam se i ne dopadne kad je pun života, i kad nam taj život iznose naši glumci u vernim i živim sličkama. Ružić kao Ćića Mija i sad je zaneo publiku vernim prikazom Staroga baka, a u sceni kad teši Milku da ne treba plakati, pa i sam udari u plač, i posle u onoj smesi od radosti i žalosti kad opet vidi sina, pogodio je one prave zvuke, koji su našli živa odjeka u srcima svemu slušalaca. Draginja Ružička bila je Milka par excellence, a i pevala je tako lepo, kao što samo ona ume pevati naše narodne srpske pesme. Zorićevom Crvenku ne može biti nikakva prigovora. On je bio u svemu onaj pravi pravcati Crvenko, kakvog ga je sam pesnik zamislio. (Pozorište, 1874).

38. Andrija Lukić (1852—1914), kao Živko u Šaljivoj igri *Ciganin* od Ede Sigligetija, u posrbljenoj verziji Justina M. Šimića. Ovu ulogu Lukić je igrao preko sto puta na sceni SNP i njome je obeležio 25. godišnjicu umetničkog rada 1898. Fotografija iz 1895. godine.

Širom Srpstva se zna za Lukićeva Živka. Ko ga nije video živa (na sceni), zacelo ga zna sa slika iz kalendara i listova (Pozorište).

Cela je predstava išla tako živo i dobro, da nam se činilo, kao da se to sve sada zbiva na naše oči. U tome ima najčešću zaslugu g. Lukić, koji je Živka ciganina sasvim verno, prirodno i istinito prikazao. Njegov živ govor, njegov neprekidno micanje ruku i nogu, njegov ciganski naglasak, njegov način kazivanja ciganskih dosetaka i humora: sve to skupa behu karakterne crte staroga Cige sred čerge... G. Lukića izazvala je publika posle svakog čina, a time je odlikovala i sve predstavljače glavnijih uloga, i na posledku sve dotle nije mirovala, dok se kolo na završetku komada nije ponovilo. Mi potpuno razumemo to oduševljenje naše publike, koja se nije mogla dosta da nagleda kola, koje naši glumci igraju tako lepo, da im nema para po celoj Bačkoj (Pozorište, 1881/2).

39. Pera Dobrinović (1853—1923), kao Miša u igri s pevanjem *Vampir i čizmar* od Jožefa Sagetija, u posrbljenoj verziji Jovana Đorđevića, na sceni SNP.
40. Pera Dobrinović (1853—1923), kao Gaja u slici iz narodnog života *Pop Dobroslav* od Ludviga Ancengrubera, u posrbljenoj verziji Pavla Adamova, na sceni SNP.
- Dobrinović ima jedan dar koji ne verujem da još ko među našim glumcima u ovaj mah ima. Kad igra, nama izgleda da on svoju igru improvizuje, da je i stvara u isto vreme kad je igra. To je isto tako dobro kao kad bi bilo i udešavano, a opet se ne vidi da je udešavano, nego dolazi samo od sebe, lako i sasvim neusiljeno, i šta znači prirodno igrati, gledajte g. Dobrinovića (Slobodan Jovanović u *Srpskom pregledu* 1895, o stilu Dobrinovićeve igre prilikom gostovanja u Beogradu).
41. Plakat za premijeru *Seoske lole* od Ede Tota u posrbljenoj verziji Stevana Deskaševa, sa muzikom Davorina Jenka, na sceni SNP 22. januara 1884.
- Kad god se daje, uvek napuni pozorište. Tako ti je to bilo i 25. februara (1890. godine), kada je taj »Lola« i opet prikupio toliko sveta, da ti je milina bilo pogledati kako taj silni svet voljno, zadovoljno i pažljivo prati sve što se zbiva na pozornici. Pa u čemu je ta privlačna sila? Da li u tome, što je komad već po sebi dobar, ili što je igra naših glumaca izvrnsa i skladna, ili što su pesme lepe? Sve to skupal! ... Pa i pevanje je išlo vrlo lepo, a kolo na završetku komada igralo se tako veštvo, živo i okretno, da se morallo na burno zahtevanje dvaput ponoviti. Al' što je istina, istina: naši glumci i glumice umeju kolo odigrati tako lepo, da bi ih čovek mogao gledati do zore bele! (*Pozorište*, 1890).
- Predstavljanje naših glumaca išlo je da ne može biti bolje: ne idu oni badava po celom našem narodu, gledaju i posmatraju, študiraju oni narodni život, pa nam ga tako verno prikazuju na pozornici, da mislimo, e baš pravog boktera, pravu seljanku oštrokondu, pravog seoskog leventu pred očima imamo. (*Pozorište*, povodom prikaza *Seoske lole* u SNP 28. novembra 1904).
42. Mihailo Marković (1860—1917), popularni glumac-pevač, kao Stevan Dragić u igri s pevanjem *Seoska lola*, na sceni SNP 1885.
- Gospodin Marković kao seoska lola, već izlaskom svojim na pozornicu zadobija publiku, ali kad se ono u krčmi veseli, pa peva, a naročito kad stane nizati sevdalijske pesme, pa kad završi igranjem kola — e onda zanese svet, koji u svome zanosu ne može da mu za dosta zahvali što ga je pesmom tako razdragao (*Pozorište*, 1890).
- Pozorište je bilo puno. Sve se to ima pripisati i zahvaliti lepotu pevanju našeg Markovića i dobroj igri naših glumaca, a osobito Dobrinovića (u ulozi Mite Kradića). Marković je bio pri glasu, bio je voljan i tako je pev'o, da nas je sve zaneo; osobito njegove sevdalijske u bircu očarale su tako i po nekog (gledaoca) već u četrdesetim i pedesetim godinama, da je dobio volju da malo potera kera (*Pozorište*, 1897).
43. Draga Spasić (1876—1938), kao Jelka Čizmićeva u *Seoskom loli* od Ede Tota — Stevana Deskaševa, na sceni SNP 1897.
- Gospoda Spasićka je te večeri u ulozi Jele Čizmićeve bila upravo brilljantna. Svojim dražesno-umilnim glasom ona je i veseli i setne pesme otpevala jednakom virtuoznošću i umilnošću pa joj je publika to burnim povlađivanjem i priznala (*Pozorište*, 1904).
- Draga Spasićka svojom životom igrom i zanosnim pesmama, razume se, da svakog puta, kada se god daje ovaj komad, bere lovorike: publika je svakoga puta pozdravlja burnim tapšanjem, a to znači, da njena pesma potiče iz srca i govori, bolje reći upija se pravce u srce slušalaca (*Pozorište*, 1907, povodom nastupa D. Spasić u ulozi Ljubice u *Đidi* na sceni SNP).
44. Pera Dobrinović (1853—1923), kao Mita Kradić u *Seoskom loli* od Ede Tota — Stevana Deskaševa, na sceni SNP 1885.
- Dobrinovićev Kradić tako je savršen da mu ni najveći cepidlaka ne bi mane našao. Ta i kad je cimbalu držao na leđi, kad je sav zastrašen na podu ležao, kad se za svoja leđa bojao, kad mu je i ponos, ako ga je jošte i najmanje imao, povređen bio, i onda je bećarski nogu njegova u horizontalnom položaju takt kola srpskog markirala. Dobrinović uz mnogo »svojih« uloga može s pravom reći, da je i to »njegova« uloga (*Pozorište*, 1897).
- A što tek da rečem o nedostiužnom prikazivanju Dobrinovićevu u ulozi Mite Kradića. On je ovaj put pronašao neke nove nianse u izražaju lica i naglašavanju pojedinih reči, kojima je publiku nasmejao. Možemo se zaista ponositi s takovim umetnikom, koji neće da počiva na starim lovorkama, već je neumoran u pronaalaženju sve novih niansa u svojim ulogama (*Pozorište*, 1904).
- Kao seoski noćni čuvar Mita Kradić, Dobrinović je bio toliko prirodan i živopisno istinit, kao da ste ga presadili iz nekog vojvodanskog sela na scenu, i oni, koji su imali prilike da vide prikaz te uloge na najboljim mađarskim pozornicama, bili su zasjenjeni istinitošću lika koga je Dobrinović slikao svakim naglaskom reči, migom, gestom ili radnjom. Tako, dok mu Bosiljka priča koliko voli seoskog lolu, ljušteći pritom krompir, Kradić (Dobrinović) sluša naizgled pažljivo i pomaže joj u ljuštenju, a kad ga ona ne vidi, i publika se ne nada, dohvati krompir i hitne ga u džep, pa istog trenutka nedužno i spokojno nastavi da ljušti. Kad se nakupi, ustaje, priča da je zalaže, i tek se iz njegovih pocepanih džepova prospu krompiri. On brzo podigne glas, priča, priča, pa će tek nogom — dum! da skloni krompire. I sve to izvede tako prirodno da se publika valja od smeha, a on ozbiljan! ... (Iz sećanja glumca Bože Nikolića).
45. Raja Pavlović (1861—1933), kao Stevan Dragić u *Seoskom loli*, na sceni NP 1895.
46. Teodora Arsenović (1885—1960), kao Jelka Čizmićeva u *Seoskom loli*, na sceni NP 1923.
47. Plakat za jedno od mnogih izvođenja popularne melodrame iz narodnog života s pevanjem *Devojačka kletva* od Ljubinka Petrovića, sa muzikom Davorina Jenka, na sceni NP 20. decembra 1898. Prvi put je

prikazana 30. maja 1887. na istoj pozornici.

48. Persa Pavlović kao Anđelija u *Đevojačkoj kletvi* od Ljubinka Petrovića, na sceni NP 1887.

49. Raja Pavlović (1861—1933), kao Jovo u *Đevojačkoj kletvi* od Ljubinka Petrovića, na sceni NP 1887. Izvrstan glumac-pevač, Raja Pavlović je zauzimao izuzetno mesto u repertoaru komada s pevanjem: u vodvilju, opereti i naročito, u narodnim komadima s pesmom (*Đido*, *Potera*, *Sudaje* i dr.).

Svojim toplim baritonom i dikcijom s kristalnim samoglasnicima i čistim naglaskom Šumadinca ispod Bukulje, on je načinio u svoje doba popularnom narodnu melodiju... I uspeh narodnih komada s pevanjem došao je dobrom delom zaslugom tog rasnog narodnog pevača, čiji su dugi puni tonovi zvučali široko kao pesma pastira njegovog seljačkog kraja (Milan Grol).

50. Putujući glumci Julka i Mika Bakić — kao Anđelija i Jovo u *Đevojačkoj kletvi* od Ljubinka Petrovića. Fotografija iz 90-ih godina prošlog veka.

51. Raja Pavlović (1861—1933), kao Turčin u komadu s pevanjem *Sudaje* od Ljubinka Petrovića, na sceni NP 1894. Ovom ulogom je obeležio 40. godišnjicu glume 1923.

52. Davorin Jenko (1835—1914), kapelnik NP u Beogradu od 1871. do 1901, kompozitor muzike za četrdeset pozorišnih komada. Njome je doprineo širokoj popularnosti posrbljenih i originalnih komada iz narodnog života: *Seoska lola*, *Đido*, *Potera* i dr. Autor prve srpske operete *Vračara*

53. Note u rukopisu Davorina Jenka za muziku u komadu *Đido* od Janka Veselinovića i Dragomira Brzaka, 1892. Fotokopija.

Što Jenkovoj muzici daje naročitu draž i vrednost; što je našoj duši tako prikladna i što je tako lepo razumemo i volimo, jeste narodni jezik kojim govori njegova umetnost; jer iz njegovih motiva ističe čista narodna, slovenska duša. Narodni motivi ogledaju se u svima njegovim muzičkim radovima; njegova je muzika većim delom izraz narodne duše, narodnog osećanja, za to i godi toliko duhu i ukusu našemu (Pozorišni list, 1901).

54. Plakat za premijeru čarobne operete *Vračara* na muziku Davorina Jenka, po libretu M. Miloa. Prva srpska opereta na sceni NP, 21. aprila 1882.

55. Draga Spasić (1876—1938), kao Vojorika u opereti *Vračara*, na sceni NP 1908.

56. Janko Veselinović (1862—1905), plaketa. Rad Đoke Jovanovića, 1905. Original, svojina Muzeja pozorišne umetnosti SR Srbije. Pesnik mačvanskog sela, pisac popularnog komada iz seoskog života *Đido* (sa Dragomirom Brzakom) i komada iz srpskog narodnog života *Potera* (sa Ilijom Stanojevićem).

57. Janko Veselinović u nošnji rodnog mačvanskog kraja. Fotografija sa posvetom zemljaku i glumcu Miloradu Petroviću, po kome je stvorio lik Zdravka u *Đidi*.

58. Milorad Petrović (1864—1928), kao Zdravko u *Đidi* na sceni NP 1892. Silovita priroda i stasita muška figura, Petrović je bio stvoren za uloge nacionalnih junaka u istorijskoj drami i kršnih momaka iz narodnog života.

On je umeo da bude predstavnik, po svojoj glavnoj ulozi u pozorišnom repertoaru, onog vedrije, optimističnog našeg duha, tip našeg čoveka u ravnici, u izobilju, punog volje za životom, vesele osećajnosti, tip seljaka sa severa, obučenog u sveže rublje, sa frulom za pojasmom i cvetom za šeširom (Godišnjak NP, 1927/28).

59. Vela Nigrinova (1862—1908), proslavljenja heroina klasične i »salonske« drame na beogradskoj pozornici, lirska »slabost« Janka Veselinovića od njegovih studentskih dana — kao Ljubica u *Đidi*, koju je igrala na prvih 20 predstava u NP 1892.

60. Pera Dobrinović kao Maksim u *Đidi* na novosadskoj pozornici 1894.

Ne znate šta da više istaknete u ovoj ulozi: da li govor u igri, ili onu igru koja se ogleda u pogledima i gestovima. Pa onda, Dobrinović je i kao pevač jedan od najboljih. Razume se, da publika, kao ono što voli u Seoskoj loli da gleda noćnog stražara Mitu Kradića (Dobrinovića), tako isto dolazi ona na predstavu *Đido*, iako ne smemo reći, jedino zbog uloge Maksimove, no ipak toliko se sme tvrditi, — i zbog jedinstvene igre Dobrinovićeve (Pozorište, 1907).

61. Plakat, pisan rukom za izvođenje *Đida* u putujućem pozorištu pod upravom Ilike Jokića, prilikom gostovanja u Vlasotincima 30. decembra 1895.

62. Plakat za prvo izvođenje komada iz srpskog narodnog života *Potera* od Janka Veselinovića i Ilike Stanojevića, sa muzikom Davorina Jenka, na sceni NP 26. septembra 1895.

63. Jovan Antonijević (1882—1952), kao Zdravko u *Đidi* na sceni NP 1908.

64. Skica dekora za II čin *Dida*, na sceni NP 1922.
Rad Vladislava Titelbaha.

65. Teodora Arsenović (1885—1960), kao Petra u *Didi* na sceni NP 1923.

66. Žanka Stokić (1886—1947), kao Živana u *Didi* na sceni NP 1923.

Kao Živana u *Didi* Žanka Stokić je stvorila od jedne sporedne i relativno vrlo male uloge figuru koja — po minucioznoj izradi detalja, po bogatstvu ličnog dograđivanja skicirane siluete, po skali izražajnih preliva i spontanoj iskrenosti doživljavanja — predstavlja jednu umetničku kreaciju prvog reda (*Politička*, 1927).

67. Aleksandar Zlatković (1890—1956), kao Maksim u *Didi* na sceni NP 1923.

68. Dušan Životić (1892—1964), popularni tvorac mnogih likova domaće komedije na putujućim, vojničkim i gradskim pozornicama; po sećanjima suvremenika—jedan od najautentičnijih Maksima u *Didi*. Na fotografiji: Životić kao Maksim na sceni *Srpskog vojničkog logorskog pozorišta u Lazuazu* (Tunis, Afrika) 1917.

69. Svetozar Marković (1846—1875), duhovni i idejni vođa radikalne i socijalno probudene srpske napredne omladine iz sedamdesetih godina prošlog veka. Uticao i na krug naših pisaca (od Glišića do Nušića) da se okreće društvenim problemima svoga vremena.

70. Nikolaj Vasiljević Gogolj (1809—1852), pisac *Mrtvih duša* i *Revizora*.

Gogolj je bio pisac cele tadaće omladine, koja se njime oduševljavala sa njegove oštре satire, naročito one koja se odnosila na rusku birokratiju. U Gogoljevim tipovima omladina je videla onu našu birokratiju koja je zaostala i koja je već tada izumirala, ali je još uvek beležila tragove u našem javnom životu (Iz Nušićevog predgovora *Sabranim delima*, 1931—36).

71. Milovan Glišić (1847—1908), bista. Rad Đorda Jovanovića. Original, svojina Muzeja pozorišne umetnosti SR Srbije. Pisac *Dva cvancika* i društvene satire *Podvala*, koju je stvorio pod Gogoljevim uticajem.

Milovan Glišić, najneposredniji učenik Gogoljev i najizrazitiji predstavnik realističkog pravca, bio je ujedno i najpopularniji pisac, kao što je Gogoljev Revizor bio najomiljenija lektira omladine. Ispod takvoga snažnog uticaja bilo je teško izvući se, a komediografo utoliko teže što je tadanje naše društvo, napose birokratija, bila tako istovetna sa onom iz Revizora da se Gogolj zamalo mogao smatrati našim domaćim piscem. Pod tim su velikim uticajem svi moji komadi, pisani osamdesetih godina:

Narodni poslanik, Protekcija, a na prvom mestu i najviše Sumnjivo lice koje će svakojako i u mnogome podsetiti na Revizora... Na mome originalnome rukopisu piše »Gogolijada u dva čina« (Branislav Nušić).

72. Milovan Glišić (1847—1908). Fotografija iz starijih dana.

Trudio sam se da iznesem što vernije nacrtane tipove kakvih i danas ima po našim palankama. Jesam li ih dobro nacrtao — to mogu presuditi samo oni ljudi, što su poznati s našim palanačkim životom. Sud onih ljudi, što jedva po čuvanju znaju da u nas ima nekakvih »privatnih« advokata, seoskih dučandžija i prostodušnih seljaka, može biti samo smešan a nikad merodavan (Milovan Glišić u predgovoru *Podvali*, štampanoj u Beogradu 1885).

73. Plakat za prvo izvođenje Glišićeve *Podvale*, na sceni NP 23. aprila 1883.

Noviteti, kao na primer Glišićeva *Podvala* i Jakvinta Dragutina Ilića proizvodili su redak efekat. Naročito je *Podvala* bila komad koji je punio pozorište i glumcima davao priliku da se istaknu u pojedinim važnijim ulogama u kojima se prikazuju verno pogodeni tipovi iz palanačkog društvenog života (Todor Stefanović-Vilovski o značaju pojave *Podvale* na pozornici).

74. Svetislav Đurđević, glumac koga je Milovan Glišić preporučio upravi novosadskog SNP za tumača uloge seljaka Živana u *Podvali*, 1884.

Veoma mi je milo što vam se dopala ta moja *Podvala* i što nameravate da je prikažete na vašoj pozornici. Ako mi nećete zameriti, ja bih vam unapred predložio ovu svoju želju: da ulogu seljaka Živana date g. Svetislavu Đurđeviću, koji je član vašega pozorišta. On je tu ulogu prikazivao kad je kod nas prvi put prikazivana *Podvala*. G. Đurđević, kao čovek rodom baš iz onoga kraja gde se radnja događa, prikazao je Živana tako prirodno da ga ne bi mogao bolje prikazati niko ovamo kod nas. Dakle, ako bi voleli videti pravog našeg seljaka — podajte njemu tu ulogu (Iz Glišićevog pisma upravniku SNP Antoniju Hadžiću, 7. juna 1884).

75. Svetislav Dinulović (1855—1923), popularni komičar NP, tvorac glumačkih uzora za Macana i Miču u *Dva cvancika*, Vuleta Pupavca u *Podvali*, Maksima u *Didi*, Mite u *Sterijinoj Laži i paralaži*.

Dinulović je imao retki dar u svem izobilju njegovih odluka, s fantazijom, s gracijom, s vedrinom našeg Čose, kako ga je narodna prostodušna veselost zamislila, sa finom fantazijom i gestom Rableovih obešenjaka. Tu fantaziju neće nikad zaboraviti oni koji su ga godinama gledali u društvu Velje Miljkovića, Mileve Radulović, Julke Jovanović, Zorke Todosić, Bogoboja Ručovića, Milana Stojčevića, Ilije Stanojevića i Save Todorovića, u naivnoj ali zanimljivoj staroj komediji Skriba, Labiša, Mejaka, Šentana i Mozera, u »čarobnim« komadima Rajmunda, u lakomislenoj bečkoj opereti, beskrajnoj lakrdiji dramskih ludorija, i u čitavoj skali tipova naše komedije — od Sterije i Trifkovića, Okruglića-Sremca i Milovana Glišića do Nušića, Veselinovića i Brzaka (Milan Grol).

76. Sava Todorović (1862—1936), prvi izraziti realista na sceni NP. Na istoj pozornici prvi tvorac Ružičića u *Pokondirenoj tikvi*, Kiće u *Dva cvancika*, Neše u *Podvali*, Tome Melentijevića u *Svetu od Nušića*, Hadži Tome u *Koštani*, i dr.

Njegov slavenosrpski poeta Svetozar Ružičić u *Pokondirenoj tikvi* (1899. godine) vredeo je da se ovekoveči na ploči, kao najuspelija arija tenora u operi (Milan Grol).

Njegovo izvođenje ove uloge (jednog arhivara, nehotičnog intrigača, u Nušićevoj *Pučini*) savršeno liči na najnežniji rez najfinijim nožićem. Izradio je najsitnije detalje jednom veštinom koja prosto iznenađuje svojom realnošću. Meni je neobično milo što je moje vajkadašnje ubeđenje da je Sava Todorović sasvim na vrhuncu među srpskim glumcima, našlo ovako sjajne potvrde. (Dragomir Janković, 1902).

I čiča-Ilija i Todorović dotjeraju svog Cincarina (Kir Janju) do savršenstva, i u tim se ulogama vidi njihova dijametralna razlika. Čičin je Cincarin stvor glup, ali dobroćudan, a Todorovićev je pakostan, nabusit, tvrdica. Čiča je više subjektivan, a Sava objektivan. Čiča je više pjesnik, a Sava više prozaik. Svi oni, koji i u glumi poštuju neki verizam, poštuju u Todoroviću, tome niderlandski mirnometrije i objektivnome posmatraču, snažan, ali nažalost slabo priznat talenat (A. G. Matoš o razlici u prirodi dara i igre Save Todorovića i Ilijе Stanojevića).

77. Julka Jovanović (1846—1939), kao Nera u Glišićevoj *Podvali*, koju je igrala od premijere u NP 1883. Fotografija iz 1909.

U svim dosadašnjim ulogama dokazala je naša gošća, da je realistička veštakinja, te da je karaktere, što ih prikazuje, do najsitnijih detalja proučila... Jezik je gđi Jovanoviću do krajnosti pokoran, te se njene brbljivice mogu i u najvećem zanosu jezičavosti potpuno razumeti. Uz to ona ume lepo pogoditi ton karaktera koji prikazuje, i tome tonu do kraja ostatи dosledna. Karakteristika joj je po tom svestrana i zaobljena. Sva svoja dobra svojstva istakla je u ulozi Mutibarićke (u komediji *Ej ljudi, što se ne ženite!*). Tu gotovo neverovatnu karikaturu, bez koje ne može biti nemačka komedija, ona ume prikazati tako realistično, da nam karikatura iščezava ispred očiju, a ostaje pred nama smešna baba, koja mora svugde da prisluškava, svugde da svoj jezik uplete, ali time nigde ne škodi, jer je odviše smešna (*Pozorište o realističkoj igri* Julke Jovanović, prilikom njenog gostovanja na sceni SNP 1887).

78. Žanka Stokić (1886—1947), kao Nera u Glišićevoj *Podvali*, na sceni NP 1926.

Žanka Stokić je prvenstveno izrazita kreatorka naših žena. Prikazati vedrinu i radost života sa jednim blistavim i raskošnim temperamentom, i prikazati to sa bezbroj duhovitih i neodoljivih »pronalazaka«, to je domen u kome je gospođa Stokić nezamenljiva i bez primera. A kada je još taj domen stavljen u okvir žena iz naših sredina, onda je gospođa Stokić na vrhuncu svoga glumskog stvaranja (Dušan Krunić, 1927).

79. Dimitrije Ginić (1873—1934), kao Živan u *Podvali*, na sceni NP 1926.

Ja sam htio u ovom svom prvom pokušaju da iznesem jedno malo ogledalo tih globaldžija, od kojih pati naš srpski seljak... Obojica (Vule Pupavac i Neša »privatni advokat«) su dokopali u svoje šake prostodušnog dobrinu seljaka - Živana, kog je davo naneo da se parniči zbog neke sitnice... Njegova seljačka dobrota ne da mu da udari u oči tom čivitaru (Pupavcu)... Doduše, naši seljaci nisu svi takvi. Ima ih dosta koji bi i Nešu i Pupavcu preveli žedne preko vode. No dobrinice, ovakve kao Živan, najviše stradaju... (Iz Glišićevog pisma Antoniju Hadžiću, 23. aprila 1884).

80. Nikola Gošić (1885—1934), kao Vule Pupavac u Glišićevoj *Podvali*, na sceni NP 1926.

Seoske dučandžije obično ne znaju ništa više osim — malo pisati i računati, koliko da beleže veresiju i da potpišu kvitu ili obligaciju. Oni su ili izučili koji razred osnovne škole ili su na zanatu naučili malo čitati i pisati. Ostala im je obrazovanost sva u tome: ako umedu da načine malo ljubazniju minu ili pokret i ako izgovore kakvu varošku reč, na primer — »fino«, »fala«, »trefilo«, »naraf«, »ravnim načinom« (to im je obligatno izraz), »sumiramo«, »molimo« itd. Jedino im je zanimanje kaišarluk i grubo varanje i krađa (Iz Glišićevog pisma A. Hadžiću od 23. aprila 1884).

81. Aleksandar Zlatković (1890—1956), kao Neša Zelembać u Glišićevoj *Podvali*, na sceni NP 1926.

»Privatni advokati« po varošima su mahom. I sav njihov rad i varanje isto je tako kao Nešino... Vama će se učiniti neverovatno ono varanje »zlatnim« perom i »velikim« zakonom u prvom činu. Verujte — tako je sasvim varao seljake nekakav Zelembaćević (ne znam mu imena), privatni advokat, u Kragujevcu... Ti kaišari čine najviše zla našem seljačkom narodu. Neću zacelo slagati ako rečem: da su oni za ovo 50 godina prodali na doboš celu Srbiju (Iz Glišićevog pisma A. Hadžiću, od 23 aprila 1884).

82. Plakat za *Dva cvancika* od Milovana Glišića, na sceni NP 1. januara 1894. Ova šala je prvi put prikazana na istoj pozornici 12. novembra 1883.

83. Đorđe N. Babić, putujući glumac od 1879, komičar, imitator i improvizator. Sa izuzetnom originalnošću predstavljao je verne tipove srpskih seljaka, seljanki i palančana; zatim, živopisne likove Crnogoraca, Banaćana, Rusa, Nemaca, Italijana i drugih. Imitirao je mnoge ličnosti javnog života svoga doba (oko 200 likova, među kojima je bio čuven njegov kralj Milan Obrenović). Slobodouman i napredan, unosio je u svoje improvizovane tekstove žaone političke satire, kritike i tendencije. Bio je veoma popularan na širokom slovenskom Jugu i uživao glas »tvorca srpske komike«. U tome žanru popularnog satiričnog teatra sledili su ga Mika Bakić sa svojim putujućim *Veselim pozorištem* i Brana Cvetković sa *Orfeumom*.

84. Popularni srpski pisci, članovi književno-umetničkog Odbora Narodnog pozorišta u Beogradu, 1901: Milovan Glišić, Branislav Nušić (upravnik NP), Stevan Sremac, Dragomir Brzak i Janko Veselinović. Fotografija iz 1901.

85. Dragomir Brzak (1852—1904), rodoljubivi pesnik, humorista i pisac komedija iz palanačkog života: *Mika Praktikant*, *Kolera*, *Palanačke novine*, *Milo za drago*, *Oluja*, *Kroza zid*, u kojima su glumci stvarali zanimljive i živopisne likove. Sa Jankom Veselinovićem napisao *Didi*; sa Stevanom Sremcem dramatizovao *Ivkovu slavu*. Fotografija.

86. Beogradska kafana *Dardaneli* (na mestu današnjeg Narodnog muzeja), stecište književne i umetničke boemije, naročito pisaca okupljenih oko redakcije *Zvezde* koju je uređivao Janko Veselinović. Snimak načinjen pred rušenje zgrade, 1908. Dardaneli su, u doba od osamdesetih godina pa sve dok su postojali, bili središte duha, boema, veseloga i vedroga Beograda, sastajalište glumaca i književnika. Sve što je predstavljalo Narodno pozorište tih godina bilo je dardanski gost... Tu su glumci kritikovali pozorišne uprave, kritikovali pozorišne komade i sami sebe; tu su kovali planove o letnjim turnejama, pa tu bome, vrlo često, čitali i role pre probe. Od književnika ja sam zapazio još Đuru Jakšića kod Dardanela. Inače, Milovan Glišić bi vrlo često prelazio iz svoje male dramaturške čelije te pio kafu ovde. Tako isto su tu stalni gosti bili Dragomir Brzak, Vlada Jovanović, Stevan Sremac, Dragutin Ilić, a Janko Veselinović i Vojislav Ilić, kao i docnije Milorad Mitrović i Radoje Domanović, kao da nisu nikad ni micali odatle. Mogao si ih tu u svaku dobu dana i noći naći (Branislav Nušić, u napisu *Dardaneli*).

87. Boemska kafana *Tri šešira* u beogradskoj Skadarliji. Pred kafanom, njen stalni gost, popularni boem i komičar Čiča-Ilija Stanojević.

88. Čiča-Ilija Stanojević, za stolom kod *Tri šešira* gde je prepričavao i slušao anegdote o suvremenicima. Fotografija iz 1910, sa Čiča-Ilijinom posvetom vlasniku kafane Stojanu.

89. *Dorćol* u starom Beogradu, naseljen Srbinima, Turcima, Cincarima i Jevrejima (grafika, rad Vladislava Titelbaha; fotokopija originala iz Muzeja grada Beograda). Tu je Čiča-Ilija crcao motive i likove za svoju popularnu komediju *Dorćolska posla*.

90. Plakat za premijeru komedije *Dorćolska posla* od Ilije Stanojevića na sceni NP 29. januara 1909.

U Narodnom pozorištu od dužeg vremena predstavlja se komad *Dorćolska posla* od pisca gospodina Ilije Stanojevića, reditelja Narodnog pozorišta, kome sam ja unekoliko dao materijal za taj komad. U istom komadu, između ostalih lica, predstavlja se moj pokojni otac i ja lično pod imenom Zvani Dole, i to u sva četiri čina. Kako se mojim imenom koristi i pisac i Uprava Pozorišta, to pošto sam sada oboleo i star, za svaki posao nesposoban, učitivo molim Upravu da svojim rešenjem odredi mi ili tantijemu od svakog predstavljanja komada ili mi odredi stalnu godišnju nagradu... Đorđe Ilić, kovač, sa radnjom do Gospodarske mehane, svoje ručno (Iz molbe Đ. Ilića Upravi NP u Beograd, 16. januara 1912).

91. Ilija Stanojević (1859—1932), kao Papa Nasko u svojoj komediji *Dorćolska posla*, na sceni NP 1909. Popularni Štancika, Vule Pupavac, Kalča, Jovanča Micić, koje je oživljavao na sceni sa mnogo maštete, duha i živopisa u gestu, mimici i govoru.

Ja svoju ocenu svodim na to, da bar istaknem igru g. Ilije Stanojevića (u ulozi Kujundžije). Ovaj talentovani komičar nije požalio volje i truda, da nam iznese neobično tačnu kopiju i u izgledu i pogledu, i u govoru i pokretu, veran snimak jednog poznatog uličnog stvora, Hercegovca, koga publika dobro zna i zbog čega se je i onako od srca nasmejala (Kritičar Borivoje Popović o sposobnosti Ilije Stanojevića da živopisno i verno odraži na sceni tipove iz života, povodom predstave komada iz hercegovačkog života *Krvni mir* od Svetozara Čorovića, 1897).

92. Žanka Stokić (1886—1947), kao seoska namiguša Jela u komediji *U zatišju*, na sceni NP 1925. Primer glumačke tvorevine koja je nadmašila vrednost teksta.

U narodnom repertoaru Žanka Stokić je kadra da svoje uloge doživi i izradi i preko okvira teksta. Ona je kadra da ih svojom kreativnom imaginacijom dopuni do te mere, da one katkad iskaču iz opštega okvira dela kao izuzetno reljefni portreti, istaknutiji možda i više no što to celina dela i odnos te uloge prema celini prepostavlja. Primer su za to njena Spirinica u Nušićevom *Narodnom poslaniku*, Jela u Dojčinovićevom *Zatišju*, i osobito niena Živana u *Didi* (Politika, 1927).

93. Stevan Sremac (1855—1906), pisac dramatizovanih pripovedaka iz niškog života: *Ivkova slava*, *Zona Zamfirova*, i romana iz vojvođanske sredine: *Pop Ćira i pop Spira*. Fotografija.

94. Izgled Niša u vreme Sremčevog bavljenja. Deo nazvan Pokrivena čaršija, sa čepencima i magazama. U pozadini najveća džamija, zvana Paša-džamija. Fotografija iz 1879, snimak Generalštaba Srpske vojske.

95. Kafana *Marger* u Nišu, srušena 1953, sastajalište niške inteligencije i boemije, omiljeno svratište junaka iz *Ivkove slave*, i samog Sremca; u njoj je

Sremac studirao stare niške tipove, slušao njihove priče, beležio anegdote, utiske, izraze, i na tome gradio pripovetke, među njima *Ivkovu slavu* i *Zonu Zamfirovu*.

96. Sveska sa Sremčevim beleškama tipičnih izraza u svakodnevnom govoru koje je unosio u dela: *Zvezek*, *Šaka jada*, *Državne jasle*, *Politička jugovina*, *Krka bifteci*, *Krka narodnu muku*, *Lako je njemu kad mu je Bog ujak*, *Ne zna se ko je kome svoj...* Svojina muzeja grada Beograda.

97. *Priča majstor Dime Sojtarije*, u Sremčevom rukopisu, nastala po živom pripovedanju. Original, svojina Muzeja grada Beograda.

98. Svadba u porodici Živka jorgandžije, oko 1870; u prvom redu sede Živko (prototip Ivka u *Ivkovoj slavi*) i njegova supruga Dika. Reprodukcija iz knjige *Spomenica oslobođenja Niša*, Niš 1937.

99. *Slava Ivka jorgandžije*, prva verzija Sremčeve pripovetke *Ivkova slava*, napisana 1895. Original, svojina Narodne biblioteke u Beogradu.

100. Kuća gazda Živka jorgandžije u Nišu, akvarel. Rad Jovana Bijelića, 1922.

101. Nišlika Lena, u mladosti poslužila Sremcu kao prototip Sike u *Ivkovoj slavi*. Fotografija iz štampe, oko 1935.

102. Nišlija Dimitrije Kitanović, zvani Mita Ban, obućar po zanimanju (umro oko 1952), u mladosti je bio čirače (šegrt) kod majstora Živka jorgandžije (Sremčevog Ivka), a Sremcu je poslužio za lik čiraka Pote u *Zoni Zamfirovoj*.

103. Portreti junaka *Ivkove slave*: Marijola-Jolče, Neko, Živko jorgandžija (Ivko), Sika (u životu Lena), obućar Ljuba Kurjak i Jova Smuk. Crtež Stevana Nikšića-Lale, profesora crtanja i pevanja u niškoj Gimnaziji, boema, Sremčevog kolege i prijatelja. Original svojina Narodnog muzeja u Nišu. Fotokopija.

104. Nišlija Mikal Nikolić (sa psom Čapom), kujundžija, lovac i veseljak, prototip popularnog Kalče u *Ivkovoj slavi*.

105. Ilija Stanojević, čuveni Kalča na sceni. Ovaj lik je tumačio prvi put u Nišu 1896, prilikom prvog izvođenja *Ivkove slave*, zatim na beogradskoj premijeri 1898. Ovom ulogom je obeležio 25. godišnjicu glume, 1906.

Kad umre Čiča, umreće i Kalča, i *Ivkovu slavu* treba da skinu s repertoara. Njemu niko ni podražavati ne može... on je tu jedinstven! (Sremac o Čiča-Ilijinom Kalči).

Ja nisam ništa lepše video u našem pozorištu, a znam glumačke generacije za ovu četvrtinu veka, od Kalče g. Ilije Stanojevića, Vuleta Pupavca g. Svetislava Dinulovića, Davida Štrbca g. Save Todorovića u Kočićevom *Jazavcu pred sudom*, i Sobarice gospode Zorke Todosić u *Pola vina, pola vode*. U ovim primerima igra tih glumaca ima sve sastojke prave glumačke umetnosti: i razumevanje uloge i bogato lično opažanje iz života i magistralnu primenu tog iskustva na doćični tip i savršeno metamorfoziranje lичnosti glumčeve, koja ipak ostaje suverena i bez koje ne bi bilo ništa. (Dragomir Janković, 1907).

106. Plakat za *Ivkovu slavu* u izvođenju niškog pozorišta Sindelić, prilikom gostovanja u Beogradu 1903. (Prvo izvođenje ovog komada u Nišu 1896).

107. Premijerni plakat za *Ivkovu slavu* u dramatizaciji Stevana Sremca i Dragomira Brzaka na sceni NP 21. aprila 1901.

108. Mihajlo Rajčević, putujući glumac koji je poslužio Sremcu kao prototip za lik praktikanta i bivšeg glumca Nekog u *Ivkovoj slavi*.

109. Sremčeva skica za pripovetku iz života putujućih glumaca *Putujuće društvo*. Original, svojina Muzeja grada Beograda.

110. Sremčeva pripovetka *Putujuće društvo*, završena 15. novembra 1901. Original, svojina Muzeja grada Beograda.

111. *Zona Zamfirova*, naslovna strana Sremčeve pripovetke, napisane 1902, koju je dramatizovao putujući glumac Sima Bunić i prvi put je prikazao u Jagodini (Svetozarevu) i Nišu 1910. Faksimil. Original, svojina Narodnog muzeja u Nišu.

112. Sima Bunić (1882—1914) sa glumcima svoje putujuće trupe. Fotografija iz 1912. godine. Na slici, stoje s leva: Jovan Jeremić, Koča Jovanović, Ljuba Vukomanović, Đura Madžarić, Josif Srdanović, Živka Srdanović, Stevan Jovanović, Dragoljub Gošić, Dimitrije Ginić, Dobrica Milutinović (kao gost), Miloje Dostanić, Mara Bajić, Milutin Džimić, Petar

Bajić, Petar Hristilić i tehničko lice; sede s leva: Dragomir Popović, Marija Popović (poznata po ulozi tetka-Doke), Ljubica S. Jovanović, Katica Žikić-Ginić, Sima Jov. Bunić, Marija Konstantinović, Kaja Bunić (poznata kao Pote u Zoni Zamfirovoj), Lela Hristilić, Sofija Vukomanović i mali Bunić.

113. Dimitrije Ginić (1873—1934), kao Hadži Zamfir u Zoni Zamfirovoj, sa kojom je obeležio 35. godišnjicu glume na sceni NP 3. marta 1924.

Dimitrije Ginić je jedan od retkih naših glumaca koji komponuje svoje uloge, obradujući ih živopisno do u tanane detalje. On ima vanredan smisao za stvarnost, i njegova igra je sušta prirodnost i istina. On je naročito, s puno snage i prostote sredstava, i jedne dobroćudne komike koja nikad ne gubi meru i nepređa u trivijalnost, stvorio čitavu malu galeriju naših nacionalnih tipova. Na našoj sceni, on je naslednik nezaboravljenog i nezaboravnog Pere Dobrinovića (Svetislav Petrović, 1924).

114. Glumci Narodnog pozorišta u Beogradu, izvođači Zone Zamfirove u dramatizaciji Sime Jov. Bunića.

Stoje, s leva: Zora Zlatković — Taska, Persa Pavlović — Tašana, Dimitrije Ginić — Hadži Zamfir, Nada Paranos — Dika, Leposava Todorović — Zujica; dole s leva: Teodora Arsenović — Vaska, Roksanda Luković — Zona. Iz počasti prema slavljeniku režirao Branislav Nušić. Fotografija sa svečane predstave u NP, 3. marta 1924, u čast 35. godišnjice umetničkog rada Dimitrija Ginića, glumca i reditelja.

115. Vojislav-Voja Jovanović kao Mane kujundžija u Zoni Zamfirovoj, na sceni NP 1937.

116. Branislav Nušić (1864—1938), portret. Rad Uroša Pređića, 1923. Original, svojina Muzeja grada Beograda.

U razvitu našeg društva najinteresantnije je razdoblje, najživopisnije i po ljudima i po događajima, ono doba preporoda šesetih i sedamdesetih godina prošlog veka. To je bilo doba susreta starih, nedovoljno pismenih činovnika, koji su tek poskiđali turove, i mladih »inostranaca« koji su se vraćali sa nauke s evropskim navikama i cilindrom na glavi; to je bilo doba naših majki sa libadetima i nažuljenim rukama od mešenja hleba i naših sestara sa turnirima i šeširima koji su predstavljali čitave baštice cveća i voća; to je bilo doba poslednjih čočeka i prvih klavira; doba uvoza preko granice najslobodoumnijih ideja i doba okružnih načelnika sa crvenim kačketom i kamđijom u ruci; doba kada su čerke samo s majkama izlazile u šetnju; kad se tramblam i polka igrali na jedan metar rastojanja; ...To doba je piscu komediju pružalo bogat materijal i ja sam se često u svojim radovima koristio tim izvorima (Branislav Nušić).

117. Branislav Nušić kao glumac. U vreme

diplomatske službe u Bitolju (1890—93) Nušić je organizovao i prikazivao amaterske predstave. Na slici, učesnici u izvođenju Trifkovićevog *Ljubavnog pisma*: prvi s desna — Nušić u kostimu za ulogu Jovana; pored njega, njegova supruga Darinka.

Fotografija iz 1892.

Digla se zavesa i ja sam na pozornici spazio ljudi bez mačeva i oklopa, onake iste ljudi kao što su ovi što sede sa mnom u parteru; onake iste ljudi kao što su oni što dolaze mome ocu, posla radi, i onake iste žene, koje dolaze majci mojoj na poselo. I svi ti ljudi na pozornici kreću se, kao što se i ovi kreću, jedu, smeju se, razgovaraju, kao i svi ostali u životu. Ama zar je i to pozorište? — pitao sam se iznenaden. Ama zar nije potrebno da se sukobe dva naroda, dve države, dve vojske, da se gine, da se viče, da se ubija? Zar je dovoljan mali nesporazum; jedno izgubljeno pismo ili jedna pogrešna adresa, pa da se iz toga sićušnog tkiva gradi pozorište? To veče gledao sam prvi put Kostu Trifkovića. To veče mi se ukazalo otkrojenje: da je život, običan život, pozorište... (Nušić o prvim svojim dodirima sa komedijom Koste Trifkovića u ranoj mladosti, Pozorište, Beograd 1932).

118. Plakat za Nušićevu *Protekciiju* na sceni NP 3. decembra 1894. Ovom komedijom, Nušić je prvi put stupio u pozorišnu javnost, premijerom na istoj sceni 30. marta 1889.

I vi treba da znate da niste tako strogo osuđeni zato što bi takvu kaznu veličina uvrede zahtevala. Već zato što vas je trebalo, odmah na početku vašega rada, udariti po čelu. Zar vi tek juče izišli iz škole, tek prvi korak u životu učinili, pa ne potegoste ni na pandura, ni na ministra, već pravo na kralja! Zar ništa manje? Pa po kome ćete vi docnije u životu udarati, kad ste s kraljem počeli. (Nušić u predgovoru *Protekciji*, o susretu sa kraljem Milanom Obrenovićem, po izlasku iz požarevačkog zatvora).

119. Nušić u devetnaestoj godini, kad je napisao prvo dramsko delo *Narodnog poslanika* (1883). Komad je prvi put izveden na sceni NP 1896.

Šiće Narodnog poslanika je ismevanje političke borbe, izbora i poslanika vladine stranke. Komad je u to doba predstavljao pravu revoluciju. Bilo je to doba apsolutističke vladavine romantičke na pozornici, te već samim tim predstavlja revolucionarnu, a s obzirom na političke prilike u zemlji, gotovo i nihilističku pojavu. (Nušić o *Narodnom poslaniku*).

120. *Narodni poslanik*; jedna strana Nušićevog rukopisa u varijanti prerađenoj posle prvog svetskog rata. Faksimil.

Nemoj kovati, ondulirati i šminkati rečenice i dijaloge. Neka scena govori kao život; neka gledalac u pozorištu ne oseti da je ono što se kazuje, napisano i naučeno na pamet već neka mu se pričinjava da se to tu i toga časa zbiva i razvija. (Iz Nušićevih *Deset zapovedi*, pisanih sa tablice iskustva).

121. Scena sa predstave *Narodnog poslanika* u NP,

6. novembra 1924: Dimitrije Ginić kao Jevrem Prokić i Sava Todorović kao Sreta zvani Numera. Ovom predstavom je obeležena 60. godišnjica života i 45. godišnjica književnog rada Branislava Nušića.

122. Žanka Stokić (1886—1947), kao Spirinica u *Narodnom poslaniku* na sceni NP 1924.

Žanka Stokić nije glumica koja na miru anališe svoje uloge do tančina, koja zida na stamenom i dobro pripremljenom zemljisu, slažući pojedinost na pojedinost kao neimar opeku na opeku, i ne ostavlajući ništa instinktu i improvizaciji. Glumica od bogodanog talenta, ona oživljuje svoje uloge svojom intuicijom, i to do te mere da zaboravlja sebe igrajući ih. U nacionalnom repertoaru naročito, ona je stvorila nezaboravnih kreacija. Nijedan glumac u našem pozorištu ne ume tako da stvari onaj pršni srdačni dodir između scene i gledališta kao gospoda Stokić. Sva pokret, osmeh, spontanost, prirodnost, ona je jedno živo ognjište simpatije i veselosti (Svetislav Petrović, 1927).

123. Plakat za Nušićev Svet na sceni NP 26. marta 1914. Delo je prvi put prikazano javnosti u istom pozorištu 19. oktobra 1906.

Ni Iženov Narodni neprijatelj, a ni Mirbovljev komad Trgovina je trgovina na našu publiku nisu učinili većeg utiska ... Naša publika rado gleda prikazivanje na pozornici nekih dela, u kojima se crta naš život. Izvorna dela imala su, a imaće i u budućem, uvek većeg uticaja na publiku od prevedenih, pa ma i najboljih. Siže samog komada, lica i prilike, prikazane u dramskoj radnji izvornog komada nama su bliže, poznatije, bude u nama većeg interesa, mi ih sa većim razumevanjem i uživanjem pratimo, nekako duboko možemo da se uronimo u njih; i ona iluzija, koju treba svaki komad da izazove u gledalaca, potpuna je, ili bar savršenija je: mi za trenutak odista gledamo i posmatramo jedan odsek našeg života, na pozornici vidimo baš sami sebe ... U tom »svetu« se vidimo i mi, kao u ogledalu. (Pozorište, Novi Sad 1907, povodom premijere Nušićeve komedije *Svet*).

124. Plakat za Nušićev *Put oko sveta*, na sceni NP 19. februara 1912. Komedija je prvi put prikazana 26. marta 1911, u istom pozorištu.

Možete tu komediju staviti na najniži stupanj u hijerarhiji književnih rođova, pa da snaga njene neodoljive komike time ništa ne izgubi. Ona će uvek biti izvor neuzdržanog, svežeg, i — po ne znam koji put da ponovim — zdravog smeha. U tom rodu, ona zlata vredi. (Milan V. Bogdanović, 1927).

125. Scena sa premijere *Puta oko sveta* u NP 26. marta 1911: Zorka Todosić — Juliška, Sava Todorović — Čovek s nogom, Ilija Stanojević — Jovanča Micić.

126. Ilija Stanojević (1859—1932), kao Jovanča Micić u *Putu oko sveta*, na sceni NP 1911. On je za ovaj lik stvorio scenski uzor kojim su uporedivane i odmeravane mnoge kasnije kreacije Jovanče Micića.

Steriji, Trifkoviću, Okrugliću, Glišiću, Nušiću, Čoroviću i drugima treba dati prvo mesto u repertoaru. U tim komadima mladi se glumci imaju čemu naučiti od starijih. Sa zadovoljstvom se, na primer, opominjem kako je na jednoj probi Nušićeve *Protekcije* g. Ilija Stanojević, jedini praktični učitelj u našem Pozorištu, pokazao kao veliki slikar u nekoliko poza u pet-šest reči, pre migova, jednom glumčiću, šta da učini od onog administratora iz redakcije. Eto zbog čega sam svakad navaljivao i predlagao da se stavi čak u zakon da cela trupa prođe kroz narodni repertoar; zbog čega sam htio da on postane probni kamen, merilo za sastav trupe, temelj nastave u dramskoj školi, osnov za angažmane, za povišice, za ordenje, proslave, bakljade. (Dragomir Janković, 1907, o prenošenju glumačkih tradicija kroz nacionalni repertoar).

127. Dimitrije Ginić (1873—1934) kao Jovanča Micić u *Putu oko sveta*, na sceni NP posle prvog svetskog rata. Tip narodnog glumca, sa tridesetogodišnjim iskustvom u putujućim trupama, Ginić je kao reditelj NP, od 1919, obnovio nacionalni repertoar na sceni NP i dao nekoliko velikih glumačkih ostvarenja.

To je bio naš hudožestvenik ... Sve osobine naše glume unosi on naročito u tumačenje naših pisaca. Oživljava Nušićevog *Narodnog poslanika*, čini popularnom vedru Dojčinovićevu komediju *U zatišju*. Izvanredan je njegov Mitke, a njegov Hadži Zamfir ostaće nezamenljiv. Stevan Sremac je voleo stari Niš i tužio je što nailazi jedan nov svet, a to, što čini srž Sremeve najiskrenije poezije, nenadmašno je izražavao Ginić ... jer je u svojoj glumi umeo da združi, stopi jedan realistički izraz s tonovima jedne poezije koja se raznežavalala nad toplim čatrljama što se ruše, i nad baštama što će naskoro biti razgrađene i pretvorene u ulice. (Dušan Nikolajević, 1933).

128. Nikola Gošić (1885—1934) kao Jovanča Micić u *Putu oko sveta*, na sceni NP 1926.

U narodnom repertoaru Nikola Gošić je bio nosilac eminentnih naših tipova koji prelaze iz pokolenja na pokolenje, ali bivaju protumačeni na pozornici samo od pojedinaca, koji unose individualni izraz kroz sebe, i kao takvi zrače čak i onda kad ih više nema na pozornici (Dr Ranko Mladenović, 1934).

129. Nikola Gošić (1885—1934) kao Jovanča Micić u *Putu oko sveta*, prema karikaturi Vladimira Ždrinskog. Fotokopija.

130. Persa Pavlović (1865—1944), kao Persa u *Putu oko sveta*, na sceni NP 1926.

131. Dušan Radenković (1891—1942) kao Čovek s nogom u *Putu oko sveta*, prema karikaturi Vladimira Ždrinskog. Ovom ulogom je obeležio 25. godišnjicu glume na sceni NP 1937.

Dovoljno je da Dušan Radenković stane na pozornicu, nijednu reč da ne rekne, i već da osetite živo biće a ne pozorišnu, prerušenu lutku. On igra našeg prostog i prostodušnog čoveka, seljaka ili palančanina, Pecijinog Ličanina ili Nušićevog

Crnogorca (Čoveka s nogom), svejedno, igra prosečnog čoveka s njegovim manama i vrlinama, igra kao da ne glumi nego zaista živi... Radenković nije bio u pozorištima u inostranstvu, sem u srpskom vojničkom pozorištu u Lazuzu kod Bizerte, on nije učio nigde sem u životu, on nije kopirao velike glumce nego obične smrtne. Može li biti veće hvale no reči glumcu da nije instrument umetnosti nego umetnik — stvaralac? (Živojin Vukadinović, 1937).

Dušan Radenković je bio popularan glumački temperament domaćeg šaljivog repertoara. Pamtiće se njegova epizoda Ciganina Rame, ta izvanredna tipska pogodenost srpskih Cigana u Dođinovićevom *Zatišju*; pamtiće se, takođe, njegov Agaton u Nušićevom *Ožalošćenoj porodici*, dok njegov Čovek s nogom, u Nušićevu *Putu oko sveta*, ostaće kao remek-delo scenske karikature (Iz sećanja Dušana Krunića).

132. Plakat za premijerno izvođenje Nušićevog *Sumnjivog lica* na sceni NP 1923. Komedija je napisana 1883, a izvedena prvi put posle 40 godina. Krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina prošlog veka može se reći da se u nas vodila poslednja i najočajnija bitka između dva doba, jednoga koje je izumiralo i drugoga koje je nastupalo... I najnežniji lirski pesnik nije propustio da napiše i po kakvu političku pesmu... Kako bi onda komediograf, sa pretenzijama da bude hroničar svoga doba, mogao ili smeо izbeći da se ne potčini toj opštoj pojavi, a kako tek, kao što je slučaj kod *Sumnjivog lica*, gde pisac, pod neposrednim uticajem Gogoljevim, hoće da ismeje našu tadašnju birokratiju... Ako ipak u ovoj komediji ima aluzije koje nisu zastarele... — to je samo dokaz da u birokratiji celoga čovečanstva, svih naroda i svih rasa, ima elemenata koji su opšti i večiti, te koji će komediografima budućnosti tako isto pružiti materijal kao što ga je meni prošlost pružila. (Iz Nušićevog predgovora *Sumnjivom licu u Sabranim delima*, 1931—1936).

133. Persa Pavlović (1865—1944) kao Anda, na premijeri *Sumnjivog lica* u NP 1923. Gledaoci uživaju i danas u suštaji prirodnosti i životu njene igre, u onim nebrojenim »trouailles« (pronalašcima) tačne opservacije, stopljenim lako i bez vidnog napora, i u onoj atmosferi vrede otvorenosti, srdačne simpatije i maliciozne dobre koju izvrsna glumica ume da raspe svuda oko sebe... (Svetislav Petrović, povodom 40. godišnjice umetničkog rada Perse Pavlović koju je obeležila ulogom Stanije u Sterijinoj komediji *Beograd nekad i sad*, 16. novembra 1923).

134. Persa Pavlović (1865—1944), u jednoj od svojih tipičnih i velikih kreacija srpskih žena sa libadetom i tepelukom: kao Saveta u Nušićevoj *Protekciji* na sceni NP, 11. aprila 1930. Ovom ulogom, istog dana, obeležila je pedesetogodišnjicu glume.

135. Zora Zlatković (1891—1956), kao Persida u Nušićevoj *Protekciji*, na sceni NP 1930.

136. Plakat za prvo izvođenje Nušićeve *Gospode ministarke* na sceni NP 25. maja 1929.

137. Scena sa premijere *Gospode ministarke* u NP 1929. Persa Pavlović kao Tetka Savka i Žanka Stokić kao Živka. Reditelj Vitomir Bogić.

138. Nušić i Žanka Stokić posle premijere *Gospode ministarke* na sceni NP 1929.

Draga Žanka, Vi ste večeras već pedeseti put ministarka. Neka Vam ostale ministarke ne zavide, jer Vaše ministrovanje traje samo od dizanja do spuštanja zavese. Ono što Vam se može zavideti, to je što ste i pedeseti put onako isto sveži, onako isto vedri i onako isto izraziti, kao i prvi put kada ste seli na ministarsku fotelju... Vaš uvek odani B. Đ. Nušić. 10. maja 1930. god. u Beogradu. (Nušićev pismo Žanki Stokić, povodom pedesetog izvođenja *Gospode ministarke* na sceni NP).

139. Marko Marinković (1890—1968) u epizodnoj ulozi Nušićevog repertoara: kao Teča Panta na premijeri *Gospode ministarke* u NP 1929.

Ne prenebregavaj sporedne ličnosti polažući svu pažnju na glavne. Sporedne ličnosti ne treba da postoje ako nemaju svoga udela u drami a ako ga imaju, pa ma koliki taj bio, treba joj dati obeležje, kao i glavnoj ličnosti (Nušić o epizodnim likovima u *Deset zapovedi, pisanih sa tablice iskustva*).

140. Plakat sa premijere Nušićevog *Mister Dolara* na sceni NP 16. septembra 1932.

141. Prizor sa premijere Nušićeve *Ožalošćene porodice* na sceni NP 28. novembra 1934. Na slici, s leva: Fran Novaković — Proka Purić, Zora Zlatković — Gina, Žanka Stokić — Sarka, Viktor Starčić — Mića Stanimirović, Marko Marinković — Trifun Spasić. Reditelj Josip Kulundžić.

Sa publikom ja sam, od prve svoje pojave, na dobroj nozi. Moje su stvari uvek bile neposredne, zahvaćene iz svakodnevnoga života i to me je načinilo bliskim publici. Dodajte tome i onu vedrinu i veselost sa kojom sam ja posmatrao život, pa ćete razumeti otkud toliko intimnosti i ljubavi kakva postoji između mene i publice. Nisam ja propuštao da kažem tešku i po koju oporu reč toj publici, ali je ona od mene i to rado primala, onako kao što majka prima od svoga deteta i grubost kao izraz ljubavi. (Branislav Nušić).

142. Plakat sa premijere Nušićeve komedije *Dr* na sceni NP 17. decembra 1936.

143. Scena sa premijere Nušićevog *Pokojnika* u NP 18. novembra 1937: Blaženka Katalinić — Rina, Pavle Bogatinčević — Milan Novaković, Jovan Gec — Spasoje Blagojević, Marko Marinković — Anta. Reditelj Milenko Vesnić.

Ne nameći kroz tvoje ličnosti na sceni tvoje misli, pouke i sentencije. Ti se u tvome komadu ne smeš ni videti ni osetiti. Drugim rečima, kad pišeš nemoj se ti uvlačiti u dušu tvojih

ličnosti već dozvoli da se one uvuku u tvoju dušu. (Iz Nušićevih *Deset zapovedi, pisanih sa tablice iskustva*).

144. Naslovna strana u rukopisu nedovršene

Nušićeve komedije *Vlast* koja je posmrtno izvedena na sceni NP 26. januara 1939. Original, svojina

Muzeja grada Beograda.

Narodnemu pozorištu, naročito ovome u našoj sredini, mora biti vrhovna svrha da odnegne i uznesе na dostoјnu visinu dramsku umetnost i omogući razvoj domaće drame. Te dve svrhe mogu i moraju ići uporedo. A mogu se ostvariti tek kada se obe sjedine u jednu težnju. Naši bi dramski umetnici morali postaviti sebi za ideal da kroz domaću dramu dadu izraz svojim umetničkim sposobnostima; oni bi morali, udruženi s piscem, svakoj našoj stvari dati ono jasno obeležje kakvo su, na primer, ruski glumci dali svojoj domaćoj drami ili francuski glumci svojoj pariskoj komediji. Svaka domaća drama, izvedena od naših umetnika, mora nositi svoje osobeno obeležje. Naše bi uprave u tome pravcu morale odabirati i negovati glumce... Kod nas se, međutim, tako ne radi. Mi se zabrinemo ako u trupi nemamo Šajloka ili Hamleta, a ništa nas ne uznamirava što već tolike godine nemamo Koštane! Kod nas bez zamene odlaze sa pozornice Sava Todorović i Persa Pavlović, kod nas bez zamene umire Ginić. Dogod to ne bude prva i osnovna briga naših uprava da našem repertoaru obezbede pretstavnike, dotele i naša domaća drama neće imati povoljne uslove za svoj razvitak i dotele sve pozorište neće odgovoriti pravim svojim ciljevima. (Branislav Nušić).

Glumci koji su popularisali domaću komediju na širem jugoslovenskom području

Mnogi glumci proteklih generacija našli su u domaćoj komediji pravo polje svojih scenskih preimущества, delujući na brojnim putujućim, gradskim, oblasnim i drugim pozornicama. U nedostatku pogodnih eksponata i ograničenog prostora na Izložbi, oni su ovde delimično navedeni, uz nešto podataka o pozornicama na kojima su glumili i o ulogama kojima su se obeležili.

Podaci su korišćeni iz knjige Borivoja Stojkovića *Istorija srpskog pozorišta* (Niš 1936), zatim iz enciklopedijskog izdanja *Hrvatsko narodno kazalište* (Zagreb 1969), enciklopedijskog priručnika *Narodno pozorište u Sarajevu 1921—1971, iz Spomenice SNP 1861—1961*. (Stanoje Dušanović, *Mali leksikon članova novosadskih pozorišta 1861—1941*). Izvesni podaci su dopunjeni sećanjima reditelja Radoslava Vesnića, glumca Dušana Cvetkovića, itd.

Napomena

Pojedina stalna pozorišta obeležena su samo nazivom grada u kome su delovala. Uz imena poznatijih likova iz domaće komedije nisu navođeni nazivi odgovarajućih komada.

Skraćenice

PP — putujuće pozorište

NP — Narodno pozorište u Beogradu

SNP — Srpsko narodno pozorište u Novom Sadu

HNK — Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu

JDP — Jugoslovensko dramsko pozorište u Beogradu

Aćimović Milorad
(1875—1948).

Od 1896. u PP, zatim Bitolj, Sarajevo, Osijek, Vršac, SNP.
Uloge: Mitar — *Pokondirena tikva*, Marinko — *Dido*, Jovanča

Mikić — *Običan čovek i Put oko sveta*, Aćim Kukić — *Protekcija*.

Božović Jevrem
(1848—1919).

Od 1870. u PP, od 1872. u SNP, od 1877. u NP. Istakao se u manjim karakternim ulogama:
Živan — *Podvala*, Kmet — *Dva cvancika*, Marinko — *Dido*, itd.

Vasiljević Kosta-Koča
(1863—1926).

PP Mihaila Pešića, NP, SNP
(1885—1926). Uloge: Ružićić — *Pokondirena tikva*, mnoge glavnije uloge u Nušićevom repertoaru, i dr.

Veličković Dimitrije-Tričko
(1896—1951).

PP od 1915, zatim Skoplje, SNP
(1923—25), Sarajevo, NP.

Uloge: Šamika Kirić, Neko — *Ivkova slava*, Manulač — *Zona Zamfirova*, Sava Savić — *Protekcija*.

Vilovac Vojislav
(1872—1941).

Niš, SNP, itd. Uloge: Mišić — *Kir Janja*, Mitar — *Pokondirena tikva*, Panta — *Saćurica i Šubara*, Zdravko — *Dido*, Manojlo — *Protekcija*.

Vučićević Ilija
(1877—1932).

Od 1894. u PP Petra Ćirića i dr., Ljubljana, Niš, Šabac, Cetinje, Sarajevo 1920—32. Uloge: Maksim, Vule Pupavac, Smuk — *Ivkova slava*, Jovanča Mikić, Aćim Kukić, Mitke i dr.

Vučićević Mara
(1880—1962).

Od 1899. u PP, Niš, Cetinje,

Napomena:

Podatke uz eksponente pod brojevima 94, 98, 101—104, ljubazno nam je dostavila R. Krušković, kustos Narodnog muzeja u Nišu. S. J.

Sarajevo 1919—36. Uloge: Juca — <i>Kir Janja</i> , Tetka Doka, Sofija — <i>Običan čovek</i> , Spirinica, i niz drugih, naročito u Nušićevom repertoaru.	Ilić Kosta (1873—1922). Mnoga PP, Niš, Skoplje. Isticao se živopisnim kreacijama likova u delima Glišića, Sremca, Veselinovića i Nušića.	Protekcija, Mita Kradić — <i>Seoska lola</i> .	jugoslovenskih epizodista, kreirao, između ostalog, nekoliko Nušićevih likova na prvim premijerama u NP: Ujka Blagoje — Dr., Proka Purić — <i>Ožalošćena porodica</i> , itd.
Gavrilović Aca (1880—1944). Mnoga PP, Osijek, HNK, NP. Naslovne role u domaćoj komediji.	Olivijeri Ilić Meri (1897—1938). SNP (1919—26), Skoplje, Bitolj. Uloge: Koštana i veliki broj rola s pevanjem u nacionalnom repertoaru.	Kujundžić Dušan (1878—?). PP Fotija Iličića, M. Lazića- Strica, I. Jokića, M. Dimića, D. Nišlića, Kragujevac, Niš. Gvozden — <i>Devojačka kletva</i> , Maksim, Papa Nasko, Jovanča Micić, Mitke, Hadži Toma.	Petrović Radomir (1867—1918). PP, Niš, NP, Skoplje. Dao niz likova u karakternoj komici — Kalču i dr.
Dimitrijević Mila, rođena Jovanović (1876—1972). U PP od 1888, U HNK od 1894— 1955. Jedna od prvih glumica na sceni HNK izrazito realističkog smjera. U veoma obimnom i raznovrsnom repertoaru, tumačila takođe devojke i žene iz naroda u komedijama jugoslovenskih autora, naročito Pecije Petrovića i Nušića (repertoar uloga Žanke Stokić u NP).	Jovanović Kosta-Koča (1878—1915). Mnoga PP, Niš, itd. Istaknuti karakterni glumac u likovima i tipovima našeg podneblja.	Lazarević Laza (1877—1960). Od 1896. mnoga PP, SNP 1922—52. Kir Janja, Maksim, David Šrbac, Ivko, Manulać — <i>Zona Zamfirova</i> , Tasa — <i>Sumnjiwo lice</i> .	Petrović Strahinja (1892—1964). NP od 1911, Osijek, Skoplje, HNK 1920—40, NP do 1947, JDP. Između dva rata na sceni HNK jedan od nosilaca veoma raznovrsnog repertoara, između ostalog, Kir Dima, Kir Janja, niz Nušićevih likova.
Dimitrijević Miša (1854—1909). U mnogim PP od 1870. u HNK od 1885. <i>Najprirodniji glumac</i> <i>hrvatske pozornice</i> , dao niz karakternih uloga u klasičnom i novijem repertoaru, zatim u nacionalnoj drami i komediji: Stanac, Grga — <i>Graničari</i> , Jovanča Micić — <i>Običan čovek</i> , i dr.	Jovanović Ljubiša (1908—1972). Najpre amater u Šapcu, zatim kratko u NP, HNK 1929—40, Kazalište narodnog oslobođenja od 1943, NP od 1944, kasnije JDP. U širokom repertoaru dao i niz komičnih likova, naročito u Nušićevim delima: Blagoje — Dr, Spasoje — <i>Pokojnik</i> , Viča — <i>Sumnjiwo lice</i> , Sava Savić, Miloje — <i>Vlast</i> , Mladen Đaković — <i>Pokojnik</i> , Jevrem Prokić — <i>Narodni poslanik</i> .	Marković Mihajlo-Era (1869—1946). Mnoga PP, Niš, NP, HNK, SNP. Petar — <i>Kir Janja</i> , Jovanča Micić, Aćim Kukić, Jevrem Prokić, Jerotije — <i>Sumnjiwo</i> lice. Života Cvijović — Dr., itd.	Rašković Borivoje (1870—1925). Od 1877. PP F. Iličića, Đ. Protića, N. Pešića, P. Čirića, od 1894. na sceni HNK u toku tri decenije. Jedan od prvih izrazitih realista u HNK, ostvario niz karakterno-komičnih uloga, naročito u Nušićevom repertoaru: Sava Savić, Jevrem Prokić, Jovanča Micić, itd.
Dimitrijević Mihajlo-Dile (1876—1942). U PP od 1890, zatim NP, Skoplje, <i>Orfeum Brane Cvetkovića</i> , SNP. Uloge: Sreta čizmar, Kir Janja, Provodadžija — <i>Ženidba i</i> <i>udadba</i> , Papa Nasko, Kalča, Toma Melentijević — Svet, Jovanča Micić, Jevrem Prokić, Jerotije — <i>Sumnjiwo lice</i> .	Jovanović Pera (1874—1944). PP od 1897, Osijek, Sarajevo, Skoplje, itd. Jedan od najboljih karakternih komičara na jugoslovenskim scenama. Među mnogim ulogama: Aćim Kukić — <i>Protekcija</i> , Jerotije — <i>Sumnjiwo lice</i> , Jovanča Micić, Hadži Zamfir, Kalča, itd.	Milovanović Mihajlo-Mika (1869—1936). NP od 1886, PP F. Iličića, Varaždin, SNP, Split, Cetinje, Osijek, NP. Tumačio Kir Janju, Aćima Kukića, Sretu Numeru, ali se obeležio malim ulogama kao jedan od najboljih epizodista u NP — Ujka Vasa u <i>Gospodi ministarki</i> , itd.	Ristić Mihajlo-Mika. Jedan od najboljih epizodista u drami i komediji na sceni NP između dva rata.
Dinić Nikola (1891—1945). PP Dimitrija Nušlića, Mihajla- -Mike Stojkovića, Petra Čirića, Mihaila S. Lazića, zatim Niš, Bitolj, Skoplje, NP, Split, SNP. Uloge: Kir Janja, Vule Pupavac, Hadži Zamfir, Jevrem Prokić, itd.	Jovanović Stevan (1892—1946). Skoplje, Niš, SNP 1921—31. Mane — <i>Zona Zamfirova</i> , Čeda — <i>Gospoda ministarki</i> , itd.	Nišlić Leposava (1876—1961). Od 1896. u mnogim PP, Niš, Bitolj, Sarajevo, Kragujevac, SNP, itd. Andelija — <i>Devojačka</i> <i>kletva</i> , Koštana, niz komičnih žena iz naroda. Zasluzna za široko popularisanje izvorne i komponovane narodne pesme na brojnim solističkim i pozorišnim večerima.	Rucović Katica (1969—1941). PP od 90-ih godina, Niš, NP, Osijek, Split, Varaždin, HNK. Veoma istaknuta u karakternoj komici, naoručito u likovima starijih žena (repertoar uloga Mićeve Radulović i Julke Jovanović).
Kolašinac Stanko (1886—1960). NP od 1903, zatim mnoga PP, Osijek, Skoplje, Požarevac, Sarajevo, Split, Cetinje, Niš, Banjaluka. Agaton — <i>Ožalošćena porodica</i> , Spasoje — <i>Pokojnik</i> , Jevrem Prokić — <i>Narodni poslanik</i> , Aćim Kukić —	Novaković Fran (1883—1957). U PP od 1901, Niš 1905—15, Sarajevo, NP od 1929. do smrti. Jedan od najboljih	Savić Svetislav (1892—1958). <i>Orfeum Brane Cvetkovića</i> od 1907, mnoga PP, SNP 1920—44. Jovan — <i>Pokondirena tikva</i> , Mita Kradić, Živan, Jovanča Micić, Jevrem Prokić.	Sotirović Dragoljub (1877—1944). PP od 1901, NP. Ostao u sećanju po epizodnim rolama naročito kao Žandar — <i>Dorćolska posla</i> .

Spasić Dimitrije
(1861—1942).

PP Laze Popovića, Đ. Protića, F. Iličića, NP, SNP 1890—1928.
Stevan Dragić i Mita Kradić —
Seoska lola, Aćim Kukić, Čovek s nogom, Toma Melentijević, Mitke, i dr.

Stojčević Jovan
(1862—1928).

Mnoga PP, NP, SNP. Uloge:
Sreta — *Zla žena*, Mita Kradić,
Milić — *Dido*, Gvozden —
Devojačka kletva, Vule Pupavac,
David Štrbac, Hadži Zamfir, i dr.

Stojčević Milan
(1870—1913).

PP od 1888, Niš, NP od 1896.
Veoma darovit komičar. Neko — *Ivkova slava*, Pop Neša —
Palanačke novine, Pavle Samsar —
Dorćolska posla, Jovan —
Pokondirena tikva i Kir Janja,
Vučko — *Beograd nekad i sad*,
Onaj što nosi panoramu — *Dva cvancika*, itd.

Tasić Vladimir
(1876—1913).

Mnoga PP, NP. Zapažen po
savesnoj studiji epizodnih uloga,
naročito u domaćem repertoaru:
Petar — *Kir Janja*, Maleš —
Dva cvancika, Seljak — *Dido*,
Kaplar Ilija — *Dorćolska posla*,
itd.

Tatić Branko
(1901—1963).

Skoplje, Banjaluka, Niš, Sremska
Mitrovica, SNP. Jovanča Micić,
Kalča, Papa Nasko, Proka Purić,
Ujka Blagoje, itd.

Ćurčić Andrija-Andra
(1876—1935).

Mnoga PP, Niš, Šabac, Sarajevo.
Uloge: Kir Dima, Kalča, Hadži
Zamfir, Hadži Toma, Manoilo —
Proteklja, Spira — *Narodni
poslanik*, itd.

Ćurčić Zora
(1885—1934).

Niš od 1904, zatim mnoga PP,
SNP, Sarajevo. Bosiljka —
Seoska lola, Doka — *Zona
Zamirova*, Salče — *Koštana*,
Zorka — *Običan čovek*, Persida

— *Proteklja*, Živka — *Gospođa
ministarka*.

Filipović Svetozar, čika-Fila
(1859—1936).

Od 1879. u toku četiri decenije
na scenama PP, zatim NP,
Osijek. Bezbroj živopisnih
epizodnih rola: Tasa —
Sumnjivo lice, itd.

Hristilić Petar
(1880—1937).

PP od 1907, NP, SNP, itd.
Veoma darovit komičar.
Uloge: Kir Janja, Ivko,
Kalča, itd.

Literatura

1. Đorđe Maletić, *Grada za istoriju srpskog Narodnog pozorišta u Beogradu*. Izdanje Ćupićeve zadužbine, Beograd 1884.
 2. Dr Mihovil Tomandl, *Srpsko pozorište u Vojvodini*, knjiga I i II. Izdanje Matice Srpske, Novi Sad, 1954.
 3. Jovan Skerlić, *Plisci i knjige*, knj. II, III, IV. Izdanje Prosvete, Beograd 1956.
 4. Pavle Popović, *Srpska drama u XIX veku*; poglavje iz knjige *Rasprave i članci*. Izdanje SKZ, Beograd 1939.
 5. Velibor Gligorić, *Srpski realisti*. Izdanje Prosvete, Beograd 1956.
 6. Svetislav Petrović. *U pozorištu*. Beograd 1928.
 7. Milan Grol, *Pozorišne kritike*. Beograd 1931.
 8. Milan Grol, *Iz pozorišta predratne Srbije*. Izdanje SKZ, Beograd 1952.
 9. *Knjiga o Steriji*. Izdanje SKZ, Beograd 1956.
 10. Dr Vaso Milinčević, *Kosta Trifković — život i delo*. Izdanje Filološkog fakulteta u Beogradu 1968.
 11. Predgovor Goluba Dobrašinovića i Dragoljuba Vlatkovića *Sabranim delima Milovana Glišića*. Izdanje Prosvete, Beograd 1963.
 12. Dr Boško Novaković, *Stevan Sremac i Niš*. Izdanje Veselina Masleša, Sarajevo 1956.
 13. Milan Đoković, *Branislav Nušić*. Izdanje Nolita, Beograd 1964.
 14. *Srpsko narodno pozorište u Novom Sadu — Spomenica 1861—1961*. Izdanje SNP, Novi Sad 1961.
 15. *Zbornik priloga istoriji jugoslovenskih pozorišta, 1861—1961*. Jubilarno izdanje SNP, Novi Sad 1961.
 16. *Zbornik Muzeja pozorišne umetnosti SR Srbije*. Izdanje MPU, Beograd 1962.
 17. Dr Gavrilo Kovijanić, *Grada arhiva Srbije o Narodnom pozorištu u Beogradu 1835—1914*. Izdanje Arhiva Srbije, Beograd 1971.
 18. Dr Dimitrije Vučenov, *O srpskim realistima i njihovim prethodnicima*. Izdanje Društva za srpskohrvatski jezik i književnost SR Srbije, Beograd 1970.
- Osim navedene i druge literature, korišćeni su časopisi i dnevni listovi: *Danica* (Novi Sad), *Pozorište 1872—1908* (Novi Sad), *Delo*, *Otadžbina*, *Srpski književni glasnik*; zatim beogradska pozorišna i dnevna štampa od 1900—1938.

Izvori dokumenata na izložbi

1. Muzej pozorišne umetnosti SR Srbije u Beogradu
2. Muzej grada Beograda
3. Narodni muzej u Nišu
4. Vojvođanski muzej u Novom Sadu
5. Narodna biblioteka SR Srbije u Beogradu
6. Narodni muzej u Beogradu

Stručno veće Muzeja pozorišne umetnosti

SR Srbije

Predsednik: dr Petar Volk, upravnik

članovi:

Siniša Janić

Olga Milanović

Ksenija Orešković

Vera Petrović

Izdanje Muzeja pozorišne umetnosti

SR Srbije

Autor izložbe i kataloga: Siniša Janić

Realizacija: Studio Structure, Beograd

Design: Saveta i Slobodan Mašić

Lektor: prof. Slobodan Ristić

Tehnički urednik: Ratomir Radović

Štampa: Srboštampa, Beograd

Rešenjem broj 413-717/73-02 RSK SRS

oslobođeno od poreza na promet.

Б БИО 929

ЈАНИЋ С.

Од Стерије до Нушкића

000004939

COBISS 6